

HADITH

Uluslararası Hadis Araştırmaları Dergisi
International Journal of Hadith Researches
المجلة الدولية لأبحاث الحديث

Temmuz / July / يوليو / 2019, 2: 7-40

Gençliğin Sosyal Problemleri Çerçevesinde Hz. Peygamber'in Eğitim Anlayışı ve Uygulama Örnekleri

The Holy Prophet's Sense of Education and Examples of Practice within the Frame of the Social Problems of Youth

التعاليم النبوية في حل مشاكل الشباب الاجتماعية

Murat Kaya

Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Bingöl/Türkiye
Dr. Lecturer, Bingol University Faculty of Theology, Bingol/Turkey
halilim12@hotmail.com.tr

ORCID ID: orcid.org/0000-0001-6300-6256

Makale Bilgisi | Article Information

Makalenin Türü / Article Type : Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received Date: 13.02.2019

Kabul Tarihi / Accepted Date: 15.06.2019

Yayın Tarihi / Published Date: 31.07.2019

Yayın Sezonu / Publication Date Season: Temmuz / July

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.3326714>

Atıf / Citation / اقتباس : Kaya, Murat. "Gençliğin Sosyal Problemleri Çerçevesinde Hz. Peygamber'in Eğitim Anlayışı ve Uygulama Örnekleri / The Prophet's Sense of Education and Examples of Practice within the Frame of the Social Problems of Youth". *HADITH* 2 (Temmuz/July 2019): 7-40. doi.org/10.5281/zenodo.3326714

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism has been detected.

انتحال: تم فحص البحث بواسطة برنامج لأجل السرقة العلمية فلم يتم إيجاد أي سرقة علمية.

web: <http://dergipark.gov.tr/hadith> | mailto: hadith.researches@gmail.com

Gençliğin Sosyal Problemleri Çerçevesinde Hz. Peygamber'in Eğitim Anlayışı ve Uygulama Örnekleri

Dr. Öğrt. Üyesi Murat KAYA

Anahtar Kelimeler:

Hz. Muhammed
Hadis
Eğitim
Gençlik
Sosyal Problemler

ÖZ

Her insan yapısal belli kabiliyetlerle dünyaya gelir. Bu kabiliyetlerin geliştirilmesi veya zayıf bırakılması, bireye sağlanan sosyal çevre koşullarıyla doğrudan ilişkilidir. Erken çocukluk döneminde sağlıklı ruhsal ve bedensel imkânlarla desteklenen bireyler, hem sağlam ve güçlü birer bünye geliştirebilecek hem de gençlik döneminde karşılaşacakları sorunları da daha rahat aşabileceklerdir. Dolayısıyla dışarıdan gelebilecek uyarıcılara en açık dönemlerini yaşayan gençler için ebeveyn davranışları, eğitim imkânları ve sosyal çevre koşulları hayati bir öneme sahiptir.

Gençler, biri ruhsal ötekisi sosyal olmak üzere iki tür sorun ile karşılaşmaktadırlar. Aile yapısından, eğitim sisteminden, okul ortamından ve çevreden kaynaklanan problemler gençlerin yaşadığı bir takım sosyal sorunlardır. Bu tür sorunları yakından tanıyarak gençler için sağlıklı sosyal koşullar oluşturmak büyük önem arz etmektedir. Aile yapısının, eğitim sisteminin, okul ortamlarının ve sosyal çevrenin ürettiği bazı problemleri tanıtmak ve bunların çözümüne dair Nebvî tecrübeleri dikkatlere sunmak çalışmamızın ana temasını oluşturmaktadır.

Gençliğin sosyal problemlerinin çözümünde Allah Resûlü'nün "insana değer verip iradeyi güçlendirme", "yaratılıştta var olan temiz fitrata yönlendirme" ve "bireyi yeteneği ölçüsünde geliştirme" gibi metodlarını inceleyerek farklı yönleriyle nebevî eğitim sistemini tanıtmak çalışmamızın ana hedefi olacaktır.

The Holy Prophet's Sense of Education and Examples of Practice within the Frame of the Social Problems of Youth

Keywords:

Mohammad (pbuh)
Hadith
Education
Youth
Social Problems

ABSTRACT

Every human being is born with a certain potential. Fostering or weakening this potential is directly related to the social-environmental conditions made available for the individual. People supported with healthy mental and physical opportunities during their childhood can develop a strong and solid constitution, and overcome the problems faced during their youth. Thus, parental behaviours, educational opportunities and social-environmental conditions are of vital importance for young people going through a period most open to external stimuli.

Young people face two types of problems: mental and social. Problems stemming from family structure, education system, school setting and environment are among social problems faced by youth. It is critical to know such problems and create healthy social conditions for young people. This study mainly attempts to indicate certain problems caused by family structure, education system, school settings and social environment, and introduce the prophetic experiences for the resolution of such problems.

The main aim of this study is to discuss the Prophet's methods such as "valuing humans and strengthening the will", "guiding people to the pure disposition they have by nature" and "developing individuals in line with their capacity" for the resolution of youth's social problems and introduce the prophetic education system applied to the companions of the Prophet with different aspects.

EXTENDED ABSTRACT

The Holy Prophet's Sense of Education and Examples of Practice within the Frame of the Social Problems of Youth

Young people face two kinds of problems: spiritual and social. Problems arising from family structure, education system, school life and social environment are a number of social problems experienced by young people. Creating healthy social conditions for the youth by closely acknowledging these types of problems is of critical importance for societies that aim to reach the level of contemporary civilization.

Promoting the certain problems produced by social environment and presenting the Prophetic experiences regarding their solutions to attention constitute the main theme of our study. In the study, introductory information on especially a number of social problems faced by young people was given, and various solution proposals to these problems were presented by taking the education sense and certain practices of the Holy Prophet as the basis. Certain social problems that can be faced by young people, the Holy Prophet's sense of education and examples of his practices towards these problems can be summarized as follows.

1. Problems Caused By Family Structure

Situations such as lack of love, solidarity and communication between parents, inability to exhibit consistent and proper behavior in familial affairs, turning young people adrift by denying them affection and interest or exaggerating interest and affection by fulfilling their every wish are some family-oriented problems faced by young people.

The Holy Prophet, who states that every child is born with a pure nature/essence but led to different ways by their parents, reminds us that children apt to derive their disposition from their parents and take shape with the guidance from their environment. The fact that he based his relationships on compassion by being closely interested in his family members and acted affectionately towards them by making them feel his love has been a strong source of communication between his family members.

2. Problems Caused By the Education System

Situations such as the elimination of spiritual values like religion, morality and patriotism a result of the sense of materialist life and science being adopted in the modernization process that started with the enlightenment movement, all students being held responsible from the same subjects with the same curriculum despite individual differences and forced to proceed towards the same goals, the foreign curricula prepared for societies with different socio-cultural structures and

economic conditions being adopted and implemented and paying no attention to the basis of "practicality" and "utilitarianism" in the selection of knowledge are some problems faced by young people caused by the education system.

The Messenger of Allah, who placed divine inspiration, reason and sensitivity at the core of his sense of education, adopted a meaning-driven education for his young friends and gave great importance to strengthening the spiritual structure in young people. The Holy Prophet (s) did not subject everybody to education in the same conditions, considered individual needs and differences and preferred what is more suitable for his respondents. He developed an education system where young people could feel their cultural values and find themselves, and one where social internal dynamics and local elements were considered important. The Messenger of Allah, who preferred to be selective in knowledge, considered the inquiry of inutile information that exceeded human comprehension a path to being perished.

3. Problems Caused By In-School Dynamics

Situations such as grounding education on day-long intense transfer of knowledge by making it particular to fixed hours, teaching six/eight hour lessons with small intervals of five-ten minutes, not permitting "relaxation" and "amusement" in schools, and some teachers being incompetent are some of the social problems faced by young people caused by in-school dynamics.

The Messenger of Allah, who did not make education specific to certain time periods and preferred to gather with young people mostly when needed, waited for the days and hours when his respondents were keen to listen, avoided long, exhausting speeches and gave great importance not to embitter them. The Holy Prophet, who was sent as a teacher whose most important duty was annunciation, acted as an exemplary teacher in the presence of his companions by exhibiting superior qualities required to be possessed by a teacher. Furthermore, he was meticulous in choosing his education staff from qualified, competent and talented individuals.

4. Problems Produced by Social Environment

The cultural level and safety of the street is critical for young people. Situations such as communication problems, the "inconsistency between discourse and behavior", the "weakness of ideal representation ability" and the "fierce and blaming tone preferred in the correction of mistakes" seen in adults are some social problems faced by young people produced by social environment.

The Messenger of Allah, who kept the doors of communication open to the youth, gave importance to consultation, flattered the feelings of young people, showed affection to them and has always been patient, sincere and caring towards them throughout his life. The Holy Prophet, who acted with principles by following the rules he brought himself first and became an ideal role model for the youth by establishing the union of discourse and behavior, especially neglected from

embarrassing young people, focused on events instead of individuals and preferred to solve problems with patience and serenity without exhibiting bursts of anger. The Messenger of Allah, who did not exclude the youth from social life, and gave them various tasks and responsibilities in accordance with their abilities, did not present his believers a strict religious life, and allowed young people to amuse themselves properly by considering their carnal and earthly needs.

In conclusion, the following recommendations were made in the study: Local curricula that respond to social needs should be preferred and great importance should be given to training qualified and competent teachers. Interests and abilities in one's essence should be discovered and developed by being supported with proper directions. All educational institutions from primary school to university should be built as schools of science, mathematics, social studies, language, religion, sports and arts with proper curricula accompanied by humanitarian, religious and cultural basic doctrines. These schools should also possess transitive characteristics for the development of changeable or newfound talents.

ملخص موسع

التعاليم النبوية في حل مشاكل الشباب الاجتماعية

إنّ الشباب يتعرّضون لنوعين أساسيين من المشكلات وهما المشكلات النفسية والاجتماعية، إن المشاكل التي تنشأ من بنية الأسرة، ونظام التعليم، والحياة المدرسية، والبيئة هي بعض مما يتعرّض له الشباب من المشكلات الاجتماعية. ولا شكّ في أن معرفة هذه المشكلات عن كثب، وتكوين ظروف اجتماعية ملائمة للشباب من الأمور المهمة للمجتمعات التي تهدف للوصول إلى الحضارة المعاصرة.

إن الموضوع الرئيسي للبحث هو التعريف ببعض المشكلات التي تنتج من البيئة الاجتماعية وتقديم الحلول النبوية لها. وقد ذكرنا في بحثنا أولاً بعض المعلومات التي تظهر المشكلات التي يعيشها الشباب، ثمّ قدّمنا الحلول المتنوعة لها في إطار الفهم النبوي التعليمي وتطبيقاته، ويمكن تلخيص بعض تلك المشكلات والحلول النبوية لها في إطار الفهم النبوي التعليمي وتطبيقاته بما يلي:

١. المشكلات التي تنشأ من بنية الأسرة

إن إخفاق الوالدين في الحب والتساند والمواصلة، وإن النزاع وانعدام السلوك الصحيح في العلاقات الأسرية، وكذلك البخل بالموثمة والاهتمام بالأولاد أو الاهتمام بهم فوق ما ينبغي من الأسباب التي تنشأ عنها المشاكل الأسرية. إن رسول الله صلى الله عليه وسلم _الذي أخبر بأن كلّ مولود يولد على الفطرة، ثمّ يوحّاه أبواه لطرق مختلفة_ قد تبه على أن الأطفال يأخذون جواهرهم وخمائرهم عن أبويهم، ويتكيفون باتجاهات بيئاتهم، ولذلك فإن اهتمام رسول الله صلى الله عليه وسلم بأهله وآل بيته مباشرة، وتركيزه على الموثمة في العلاقات الأسرية، والتعامل معهم برحمة بالغة، وإحساسهم بالحبّ دائماً، كان منبعاً أساسياً في توثيق الروابط الأسرية المتينة.

٢. المشكلات التي تنشأ من نظام التعليم

إن الاعتماد على نهج التعليم المادّي والحياة المادية في مرحلة الحداثة التي بدأت بالحركة التنويرية قد تسبّب في عزل القيم المعنوية كالدين والخلق والوطن في نفسية الطالب، وإن تكليف الطلاب جميعاً في مكان واحد وبهدف واحد

بمناهج واحدة وتعليم واحد بدون مراعاة الخصائص الفردية، وكذلك الاعتماد على المناهج الدراسية التي أحضرت من المجتمعات الأجنبية المهتمة بالأمور الاقتصادية والاجتماعية والثقافية، والتي لا تراعي الفائدة العملية في اختيار المعلومات، كل تلك الأمور لهي من مسببات المشاكل التي تنشأ من نظام التعليم.

إن رسول الله قد بنى نهجه التعليمي على الوحي والعقل وسكينة القلب، ولذلك اعتمد على نهج تعليمي مستند الى المعنى والروح، واعتنى اعتناء بالغاً بتقوية البنية النفسية في الشباب. وإن رسول الله الذي بعث معلماً لم يكلف جميع الناس بنظام واحد في التعليم، بل راعى الخصائص والحاجات الفردية واختار للمخاطبين ما يلائمهم. إنه صلى الله عليه وسلم قد طور نظاماً تعليمياً يهتم بالقيم الثقافية للشباب بحيث يجدون أنفسهم في هذا النظام، واهتم بالمكونات الاجتماعية الداخلية والعناصر المحلية، وكان يفتح المعلومات ويصوبها ويبين أن المعلومات التي لا تفيد أو التي هي فوق الطاقة من أسباب الهلاك.

٣. المشكلات التي تنشأ من مكونات المدرسة الداخلية

إن توقيت التعليم والتربية بساعات محدودة، وإملاء المعلومات على الطلاب طيلة اليوم، وإلقاء الدروس عليهم ست أو ثماني ساعات بدون استراحة إلا خمس أو خمس عشرة دقيقة، وعدم أهلية المدرسين لوظيفة التعليم، مما يسبب المشكلات التي تنشأ من مكونات المدرسة الداخلية.

إن رسول الله لم يحدّد التعليم والتربية بساعات محدودة، وكان يجتمع مع الشباب كلما سنحت الفرصة، ويغتم الساعات التي كان المخاطبون أرغب في الاستماع فيها، ويحترز من الكلام الطويل المملّ، ويهتم أيضاً بالترغيب أكثر من التهيب، وإن رسول الله الذي بعث معلماً بأعظم وظيفة وهي التبليغ كان يجمع في نفسه جميع الخصال العالية التي يجب أن توجد في المعلم، وبذلك كان أسوة للصحابة الكرام، وكان صلى الله عليه وسلم يختار من المعلمين والمبلغين عنه أجدر أفراد المجتمع لهذه المهمة.

٤. المشكلات التي تنشأ من البيئة

لا شك أن مستوى ثقافة الشارع وأمنه مهمّة في حياة الشباب وحيويتهم، ولذلك فإن اضطرابات التواصل، والتناقض بين القول والعمل عند الكبار، والإخفاق في تكوين الأسوة الصالحة المطلوبة، واستعمال أسلوب جرح ولغة غاضبة بدل تصحيح الأخطاء هي من المشكلات التي تنشأ من البيئة.

إن رسول الله كان يفتح طرق التواصل للشباب دائماً، ومهتم بالاستشارة ويعتني بإحساساتهم وشعورهم، ويضفي من الحب عليهم، وكان طيلة حياته صابراً عليهم ومخلصاً لهم ويظهر البشر والسرور لهم، وكان صلى الله عليه وسلم يلتزم بتطبيق ما يمليه على الناس من مبادئ وأوامر قبلهم، ولا يخالف قوله فعله، وبذلك كان أسوة حسنة للشباب، ومع ذلك كان يحتز من إجحالم وكسر خواطرهم، ويركز على الأحداث دون الأشخاص، ويحلّ المشكلات بسكينة ودون غضب. إن رسول الله كان يعين واجبات الشباب ومسؤولياتهم بحسب قدراتهم، ولم يطرحهم من المجتمع، ولم يكلف المؤمنين بحياة دينية لا طاقة لهم بها، وأذن للشباب بالتمتع المشروع بحسب حاجاتهم النفسية والدينية.

ومن خلال هذه الدراسة توصلنا إلى هذه النتائج: يجب اختيار المناهج المحلية في التعليم والتربية التي تعنى بالحاجات المحلية، ومن الواجب أيضاً الاهتمام باختيار معلمين مؤهلين، وينبغي الاطلاع على اهتمامات الشباب وموهباتهم منذ الصغر وتوجيههم وتأييدهم بحسبها، وكذلك الاهتمام بتنظيم المناهج الدراسية من البدائية إلى الجامعية بحسب المبادئ الدينية والانسانية والثقافية، وتصنيف المدارس بحسب الاختصاص كالعلوم الشرعية، واللغات، والعلوم، والرياضة، والاجتماع، والرياضيات، والأدب، وغيرها، وأن يكون التداخل بين هذه المدارس عند التغيرات وكشف الموهبات الجديدة سهلاً وممكنًا.

الكلمات المفتاحية: رسول الله، الحديث، التعليم، الشباب، المشكلات الاجتماعية.

Giriş

İnsanoğlunun teknolojik gelişmelerde gösterdiği başarıyı, ahlaki olgunluk sahibi insan yetiştirmede gösteremediği malum bir gerçektir.¹ Batı ülkelerinde 19. yüzyılda ortaya çıkan, dini sosyal hayatın merkezinden çekerek yerine insanı, toplumu veya tabiatı yani maddeyi koymayı öngören pozitivist eğitim anlayışı, sarstığı değerlerin yerine yeni ve kalıcı değerler koyamamış, kendisi de değer olamadığı gibi² gençler için olumsuz sosyal bir çevre olmuştur. Dinden uzaklaşan, böylece toplumsal aidiyetleri ve aile bağları da zayıflayan gençler, manevi tatminsizlik içerisinde bocalayarak ruhsal problemleriyle mücadelede yalnız kalmışlardır. Bunun sonucunda gençler arasında fanatizm, suç ve şiddet eğilimi artmış, ruhsal doyumsuzluk içerisinde uyuşturucu, sigara ve alkol bağımlılığı da yaygınlık kazanmıştır.

Batının etkisinde kalarak makûs talihinden bir çıkış arayışında olan İslam ülkelerinde ise çoğunlukla bilginin kazandırılmasına ağırlık verilmiş, zihinsel çaba gerektiren yaratıcı metot yerine, gerçeklere ilişkin bazı statik bilgilerle yetinilmiştir. Bu durumun sonucunda dinî, siyasi ve ekonomik açıdan bilinçsiz bir insan kitlesi yetişmiştir.³ Böylece dinamik ve üretken bir zihinsel yapı yerine, ezber ve lafızcı mantaliteyi esas alan genç nesiller vücuda gelmiştir.

İleri medeniyet düzeyine ulaşmış toplumların mevcut hallerini geliştirerek koruyabilmeleri ve geri kalmış toplumların da çağdaş medeniyet seviyesine ulaşabilmeleri ancak gençler için oluşturulan olumlu sosyal çevre koşullarıyla mümkün olacaktır. Bu açıdan gençlerin sosyal problemlerini tanımak ve çeşitli çözüm önerilerinde bulunmak hayati önem arz etmektedir. Çalışmamızda öncelikle gençlerin yaşadığı ailevi, eğitimsel ve çevresel bazı sosyal problemler hakkında tanıtıcı bilgi verilecek, akabinde Hz. Peygamber'in eğitim anlayışı ve bazı uygulamaları esas alınarak bu problemlere çeşitli çözüm önerileri sunulacaktır.

1. Gençliğin Sosyal Problemleri

Ergenliğin getirdiği pek çok ruhsal bulanımla mücadele halinde olan genç; aile, okul ve çevreden kaynaklı bazı sosyal problemlerle de yüzleşmektedir. Eğitim ve aile yaşantılarında yeterli düzeyde huzur ve başarıyı tadamayan gençler, kendilerini bulabilecekleri yeni arayışlar içerisinde olurlar. Sosyal çevre etrafında yoğunlaşan bu arayışlar kimi zaman gençler için yeni problem kaynakları olmakta ve gençleri eğitimden, aile ortamından ve toplumsal hayattan soğutup uzaklaştırmaktadır.

¹ Hacı Yusuf Acuner, *14-18 Yaş Arası Gençlerde Ahlaki Yargı ve Ahlak Eğitimi* (Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2004), 57.

² Süleyman Hayri Bolay, "Eğitimden Doğan Gençlik Problemleri", *Gençliğin Ruhî ve Manevî Problemleri Toplantıları Bildirileri* (İstanbul: İSAV Yayınları, ts.), 16-18.

³ Fazlurrahman, *Islam and Modernity: Transformation of an Intellectual Tradition* (Chicago: University of Chicago Press, 1982), 111.

Gençliğin sosyal problemlerinin çözümünde nebevî eğitim metodunun önemli bir fonksiyonu vardır. Zira ahlaki olgunluk ve insani erdemlerle ilkeli bir yaşam modeli hedefleyen Hz. Peygamber, cahili pek çok unsurun hâkim olduğu bir toplumda Kur'an'dan aldığı referanslarla farklı bir eğitim sistemi geliştirmiş ve gençliğin gücünden istifade ederek medeni bir toplum inşa etme gayretinde olmuştur. Gençlerde görülebilecek bazı sosyal problemler ve Hz. Peygamber'in bu problemlere yönelik eğitim anlayışını ve uygulama örneklerini şu şekilde sıralamak mümkün olacaktır.

1.1. Aile yapısının neden olduğu problemler

Çocukluk döneminin getirdiği olumlu ve olumsuz tüm birikimler, gençlik çağının uyum veya uyumsuzluğuna etki etmektedir.⁴ Kendine saygı duymanın, kendini değerli bulmanın ve kendini gerçekleştirmenin tohumu ailede atıldığından⁵ gençlerin gelişiminde, ruh sağlığında ve gençlik dönemi sorunlarını aşmada aile ortamındaki yaşantıların değeri büyük olur.

Ebeveynler arası sevgi, dayanışma, inanç ve iletişim yetersizliğinden kaynaklanan huzursuz aile ortamları, gençler için önemli bir problem kaynağıdır. Ruhsal pek çok problemle birlikte ailevi sorunlarla da yüzleşen genç, ergenlik dönemi sorunlarına ek olarak ailevi sorunlar yaşamakta, problemlerini çözmede kendisini yalnız hissetmekte ve pek çok olumsuz duruma da yenik düşmektedir.

Hz. Peygamber ve eşi Hz. Hatice, karşılıklı sevgi, anlayış ve inanç üzerine inşa edilen örnek bir aile ortamı tesis etmişlerdir. Allah Resûlü, eşine derin bir muhabbet beslemiş ve kıskançlık uyandıracak derecede kendisini sürekli rahmet ve minnetle anmıştır.⁶ Hz. Peygamber'in nübüvvet başarısında eşi Hz. Hatice'nin payesi büyüktür. Kendisine tam bir içtenlikle inanan, zor anlarında en önemli destekçisi olan ve Allah Resûlü'nün sevgi ve güvenini tam kazanan Hz. Hatice, madden ve manen sürekli eşinin yanında yer almıştır. Örneğin nübüvvetin ilk aşamasında Hz. Peygamber'de korku ve endişeli bir durum zuhur edince eşini: "Korkma! Allah'a yemin ederim ki O hiçbir zaman seni utandırmaz. Çünkü sen akrabaları gözetir, zayıf olanların işlerini görürsün. Fakire yardım eder, misafiri ağırlar ve hak yolunda ortaya çıkan meselelerde halka yardım edersin."⁷ sözleriyle cesaretlendirip teselli etmiştir. Allah Resûlü, Hz. Hatice ile yaşadığı yirmi beş yıllık mutlu bir aile hayatından sonra evlendiği diğer eşleriyle kimi zaman bir takım sorunlar yaşamış olsa da bu sorunlar, ailevi ilişkileri zedeleyen güven ve inanç temelli problemler olmamıştır. Her birinin kendine has bir takım özellikleri olan pek çok hanım ile evli olan Hz. Peygamber, eşlerinin alışkanlıkları ve karakterleri ile barışık bir hayat sürmüştür.⁸ O, eşi "emanet" olarak görmüş,⁹ iyi bir

⁴ Atalay Yörükoğlu, *Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar* (İstanbul: Özgür Yayınları, 2012), 144.

⁵ Mehmet Necmettin Bardakçı, "Mevlânâ Perspektifinden Gençlik Problemleri ve Çözüm Yolları", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 6/14 (2005): 269.

⁶ Buhârî, "Menâkib'l-Ensar", 20; Müslim, "Fedâilu's-Sahâbe", 75; Tirmizî, "Menâkib", 135.

⁷ Buhârî, "Bedü'l-Vahy", 3, "Ta'bîr", 1; Müslim, "İman", 252.

⁸ Huriye Martı, "İdeal Bir Eş Olarak Hazreti Muhammed", *Küreselleşen Dünyada Aile 2009 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Bildirileri* (Ankara, 2009), (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 41.

eşe sahip olmayı da dünyanın en değerli nimeti olarak kabul etmiştir.¹⁰ Karşılıklı güven ve sevgi üzerine inşa edilen aile ortamları, ebeveyn ve gençler için huzur ve güven kaynağıdır. Dolayısıyla eşler arasındaki muhabbet, saygı, inanç ve iletişimin kuvvetliliği, pek çok ailevi sorunun çözümünde çiftlerin en büyük yardımcıları olacaktır.

Verimli eğitim öğretim ortamlarının hazırlanmasında etkin bir role sahip olmayan, ilişkilerinde tutarlı ve doğru davranış sergileyemeyen, evlatlarından sevgi ve ilgilerini esirgeyerek onları başıboş bırakan ebeveynler, gençler için ayrı bir sorun olmakta ve mevcut gençlik sorunlarının tırmanışa geçmesine neden olmaktadır.

Her doğan çocuğun temiz bir fitrat/öz üzere doğduğunu ancak sonradan anne babası tarafından farklı yollara kaydırıldığını ifade eden¹¹ Hz. Peygamber, çocuğun mayasını anne babasından almaya meyyal olduğunu ve çevresinin yönlendirmeleriyle şekil aldığını hatırlatmaktadır. Onun kendi aile bireyleriyle yakından ilgilenerek ilişkilerinde merhameti esas alması ve sürekli sevgisini hissettirerek onlara son derece müşfik davranması, aile fertleri arasında güçlü bir iletişim bağı olmuştur.¹² İletişimin kuvvetliliği, fitrî gelişimi destekleyen ve gençlerin farklı yönere kaymasını da engelleyen önemli bir unsurdur. Örneğin, Hz. Fatıma'nın edebi, konuşma tarzı ve hatta yürüyüşüyle de babası Hz. Peygamber'e çok benzemesi,¹³ baba ile evlat arasındaki sevgi ve iletişim güçlülüğünün bir sonucudur.

Ebeveynlere çocukların edep ve terbiyelerine özen göstermelerini özellikle tavsiye eden¹⁴ Allah Resûlü, çocukları eğitmeyi en üstün ikram olarak kabul etmiş¹⁵ ve *insanın, bakmakla yükümlü olduğu aile fertlerini maddi olarak sefil bırakmasının da (ihmal olduğu gerekçesiyle) kişiye günah olarak yettiğini ifade etmiştir.*¹⁶ O, anne babaya çocuklarına olan sevgilerini hissettirmelerini hatırlatmış¹⁷ ve küçükleri sevmenin iman gereği olduğunu vurgulamıştır.¹⁸ Örneğin Hz. Peygamber, torunları Hasan ve Hüseyin'e sürekli ilgi ve sevgi göstermiş, onları öpmüş, kucağına almış, sırtında taşımış ve kendileriyle zaman zaman oyun oynamıştır.¹⁹ Allah Resûlü'ne on yıl kadar hizmet ettiği için "Hâdimü'n-Nebî" lakabıyla anılan ve Peygamber'in aile ortamını yakından tanıma imkânı bulan Enes

⁹ Müslim, "Hac", 147; Ebu Dâvûd, "Menâsik", 56.

¹⁰ Müslim, "Radâ", 64; Ebu Dâvûd, "Zekât", 32.

¹¹ "Her doğan, İslam fitratı üzerine doğar. Sonra, anne-babası onu Hristiyan, Yahudi veya Mecusi yapar." Buhârî, "Cenâiz", 92; Müslim, "Kader", 22.

¹² Buhârî, "Fedâilu ashâbi'n-nebî", 12; Müslim, "Fedâilu's-sahâbe", 94.

¹³ Müslim, "Fedâilu's-sahâbe", 98; Tirmizî, "Menâkib", 60.

¹⁴ Tirmizî, "Birr", 33.

¹⁵ İbn Mâce, "Edeb", 3.

¹⁶ Ebu Dâvûd, "Zekât", 45.

¹⁷ Müslim, "Fedâil", 65; Tirmizî, "Birr", 12.

¹⁸ Tirmizî, "Birr", 15.

¹⁹ *İbn Sa'd*, Muhammed b. Sa'd b. Men' ez-Zührî, *Kitâbu't-tabakâti'l-kebir*, thk. Ali Muhammed Ömer (Kahire: Mektebetu'l-Hancî, 2001), 6: 360.

b. Mâlik, aile efradına karşı Hz. Peygamber'den daha şefkatli davranan kimseyi görmediğini ifade eder.²⁰

“Çocuklarınıza ikram ediniz ve onları güzel terbiye ediniz.”²¹ Önerisinde bulunan Hz. Peygamber, aile efradına yakın alaka göstermiş, onları başıboş bırakmamış ve istediği değerleri çocuklarına kazandırmak için de ısrarcı olmuştur. Örneğin Allah Resûlü, altı ay boyunca sabah namazı için çıktığında, kızı Fâtîma'nın kapısından geçerken: “Ey Ehl-i Beyt, (haydi) namazal!” diye seslenmiş²² ve onları sabah namazı için uyandırmaya gayret göstermiştir.

Evlatlar arasında cinsiyet ayrımcılığının yapıldığı, bireyin kendine özgü bir benlik geliştirmesine izin verilmediği, ani öfke patlamalarının yoğun yaşandığı ve otoritenin isteği doğrultusunda gençlerden sürekli boyun eğme ve itaat etmenin istendiği aile ortamları, psikolojik ve sosyal bağlamda gençlerin sağlıklı bir olgunlaşma gerçekleştirmelerine engeldir.²³

Hz. Peygamber, çocuklarla yakından ilgilenmeyi ve ihtiyaçlarını temin etmeyi çocukların anne baba üzerindeki haklarından saymış²⁴ ve özellikle kız ve erkek ayrımcılığından sakındırarak çocuklara adil davranılması gerektiğini vurgulamıştır.²⁵ Örneğin mal paylaşımında çocuklarından kimisine çok kimisine de az pay verenleri “Allah'tan korkun ve çocuklarınız arasında eşit davranın.” şeklinde uyarılmış ve böyle bir haksızlığa şahit olamayacağını ifade etmiştir.²⁶

“Allah'ın kadın kullarını Allah'ın mescidlerinden menetmeyiniz.”²⁷ diye buyuran ve bir eğitim öğretim yuvası olan Mescid-i Nebevî'ye kadınların da gelmesine imkân tanıyan²⁸ Hz. Peygamber, eğitimde kadın erkek eşitliğine önem vermiştir. Örneğin Allah Resûlü, gece mescide gelmek için izin istediklerinde hanımlara izin verilmesini istemiş,²⁹ rahatsız olmasınlar diye erkekleri biraz bekleterek önce bayanların mescitten çıkmalarını sağlamış,³⁰ kendisinden daha çok istifade etmeleri için kadınlarla özel görüşme ve konuşma meclisi oluşturmuş,³¹ kadınlar en mahrem sorularını dahi kendisine sormaktan çekinmemiş³² ve ailevi çeşitli problemlerin çözümünde bayan sahâbilerin velileriyle görüşerek genelde istekleri doğrultusunda sorunlarını çözme gayretinde olmuştur.³³

²⁰ Müslim, “Fedâil”, 63.

²¹ İbn Mâce, “Edeb”, 3.

²² Tirmizî, “Tefsirü'l-Kur'an”, 34.

²³ Bardakçı, “Mevlânâ Perspektifinden Gençlik Problemleri ve Çözüm Yolları”, 269.

²⁴ İbn Mâce, “Edeb”, 3.

²⁵ Buhârî, “Hibe”, 12-13; Müslim, “Hibât”, 13.

²⁶ Buhârî, “Hibe”, 12, 13; Müslim, “Hibât”, 19.

²⁷ Buhârî, “Cuma”, 13; Müslim, “Salât”, 135.

²⁸ Buhârî, “Ezan”, 162; Müslim, “Salât”, 134.

²⁹ Buhârî, “Ezan”, 161.

³⁰ Buhârî, “Ezan”, 152.

³¹ Buhârî, “Cenâiz”, 6, “İ'tisâm”, 9.

³² Buhârî, “İlim”, 50; Müslim, “Hayz”, 13.

³³ Buhârî, “İkrâh”, 3; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 25; İbn Mâce, “Nikâh”, 12; Nesâî, “Nikâh”, 36.

Evde uykusunu alamadan veya yeterli düzeyde dinlenmeden bedensel bir yorgunluk ile okula varmak, gençler için önemli bir problem kaynağıdır. Ailede bireyler arası iletişimin zayıflığı, gençleri televizyon veya sosyal medyayı yoğun kullanmaya itmiştir. Bu durum pek çok zararlı alışkanlığın edinilmesine neden olduğu gibi, gençlerin geç saatlere kadar uyanık kalmalarına da sebep olmuştur. Kitle iletişim araçlarının kötü kullanımından ötürü gece geç uyuyan gençlerin, erken saatlerde kalkıp okula gitmeleri hayli güç olmaktadır. Ders esnasında pek çok öğrencinin halsiz/yorgun görünmeleri veya uyuklamaları bu durumun sonucudur. Dinamik ve enerjik yapının sonucunda gençlerde oluşan yorgunluk haline uykusuzluk hali de eklenince okul adaptasyonu zorlaşmakta ve eğitim sıkıcı bir hal alabilmektedir.

Gündüz ve gece hayatını ölçülü bir şekilde tanzim etmeyi önemseyen Allah Resûlü, genel bir kaide olarak yatsı namazından sonra sohbet veya konuşmaya zaman ayırmamış,³⁴ arkadaşlarını gece geç saatlere kadar uyanık kalmaktan men etmiştir.³⁵ O, teheccüd namazı gibi sebeplerden ötürü gecenin bir bölümünde uyanık kalanlar için de gündüz kaylûle yapmayı tavsiye etmiştir.³⁶ Sünnetullah gereği eşyayı yerli yerinde kullanmayı esas alan Hz. Peygamber; gündüzün çalışmak, gecenin de dinlenmek için yaratıldığı (el-Furkân 25/47; en-Nebe' 78/9-10) gerçeği bağlamında erken uyuyup erken kalkma önerisinde bulunur. Bu öneriler doğrultusunda başta ebeveynler olmak üzere ailede erken uyumak adet halini almalı ve gençlerin gecelerini uyuyup dinlenerek geçirmelerine ehemmiyet verilmelidir.

Çocukluk döneminde birey için sevgi, ilgi ve şefkat ruhsal ihtiyacı karşılamada yeterli iken, gençlik döneminde ise bunlara ek olarak anlayış, güven ve özgürlük de temel bir beklenti olmaktadır.³⁷ Dolayısıyla ilgi ve sevgiyi abartarak gençlerin her türlü isteklerini yerine getiren ve kendilerine herhangi bir görev ve sorumluluk vermekten çekinen koruyucu aile yapıları da gençler için bir problem kaynağıdır. Bu tür aile ortamlarında rahatına düşkün, sorumluluk duygusu zayıf, öz güven problemi yaşayan, hayatın zorluklarıyla yüzleşmemiş ve benliğini tanımayan dolayısıyla kendisini gerçekleştirme imkânı bulamamış bir gençlik yetişmektedir.

Herhangi bir alanda başarılı olmak için erken yaşlarda o alana yönelmek icap etmektedir. Bundan ötürü Allah Resûlü gençleri, sosyal hayatın dışında tutmamış, yeteneklerine göre kendilerine çeşitli görev ve sorumluluklar vererek erken yaşlarda onların hayatın zorluklarıyla yüzleşmelerine imkân tanımıştır. Örneğin genç arkadaşlarından Muaz b. Cebel'i, Ebu Musa el-Eşari'yi, ve Attab b. Üseyd'i çeşitli beldelere vali olarak atamış,³⁸ Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer gibi

³⁴ Buhârî, "Mevâkî't", 23; Ebû Dâvûd, "Salât", 3; Nesâî, "Mevâkî't", 16.

³⁵ İbn Mâce, "Mevâkî'tu's-Salât", 12.

³⁶ İbn Mâce, "Sıyâm", 22.

³⁷ Yörükoğlu, *Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar*, 143.

³⁸ *İbn Sa'd, Kitâbu't-tabakâti'l-kebir*, 2: 300; Zehebî, Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Muhammed Nuaym v.dğr, (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1982), 3: 381-382; İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn, *el-İsâbe fi temyîzi's-sahâbe*, thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd v.dğr, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1995), 4: 181, 5: 35.

büyük sahâbilerin de yer aldığı bir orduya 18 sekiz yaşlarında olan Üsâme b. Zeyd'i komutan olarak atamış³⁹ ve yirmi yaşlarında olan Sa'd b. Ebî Vakkâs'ı seriye komutanı olarak görevlendirmiştir.⁴⁰ O henüz hayatta iken, Hz. Ali, Abdurrahman b. Avf, Abdullah b. Mes'ûd ve Zeyd b. Sâbit gibi bazı genç sahâbilerin fetva vermelerine müsaade etmiştir.⁴¹ Ayrıca Hz. Ebû Bekir'in halifeliği döneminde, vahiy kâtipleri arasında yer alan ve henüz 21 yaşlarında olan Zeyd b. Sâbit'e, Müslümanların kutsal kitabı olan Kur'an-ı Kerîm'i toplama gibi önemli bir görevin verilmesi⁴² de gençlere sorumluluk verip güven duyulması gerektiğinin sonraki dönemlere yansımadır.

Hz. Peygamber'in valilik, komutanlık ve öğretmenlik gibi üst düzey görevler için çoğunlukla gençleri tercih etmesi, gençlere duyduğu güvenin bir göstergesidir. Onun gençlere güven duyması, yetenek ve imkânları dâhilinde onlara sorumluluk vermesi, gençlerin olgunlaşmalarına, sosyalleşmelerine, hayata tutunmalarına ve kendilerini gerçekleştirmelerine olanak sağlamıştır.

Sevgi, ilgi, anlayış ve güven noksanlığının yaşandığı aile ortamları, gençler için dışlanmışlık, güvensizlik ve huzursuzluk sebebidir. Bunlara gençlik çağının genel özelliklerinden sayılan, “dış çevreyi beğenerek aile ortamını sevimsiz bulup ebeveyn davranışlarına eleştirel bakmak” da eklenince genç, ailesinden soğumakta ve kimi zaman arkadaşlarıyla sağlıklı sosyal bir çevre edinmektedir.

Gençlere değer verilip sevgi ve ilginin gösterildiği, iyi bir eğitim ve terbiye ile bünyelerinin güçlendirilmeye çalışıldığı ve çeşitli sorumluluklarla kendilerine güven duyulduğu sağlıklı aile ortamları, ruhsal ve sosyal problemlerin aşımında gençlerin en önemli yardımcıları olacaktır. Hz. Peygamber'in söylemleri ve uygulamaları doğrultusunda aile ortamları oluşturmak, gençlere sorunlarıyla baş edebilme becerisini kazandıracak ve gençlik sorunlarını minimize kılacaktır.

1.2. Eğitim Sisteminin Getirdiği Problemler

Eğitim kaynaklı gençlik problemlerinin temelinde maddeci hayat ve ilim anlayışı yatmaktadır.⁴³ 18. yüzyılda ortaya çıkan aydınlanma felsefesi ile “hazcılık” ve “faydacılık” gibi anlayışlar esas alınmış, vahye dayanan dinler yerine tabii dinler hâkim kılınmak istenmiş, akıl ile kontrol edilemeyen kavramlar olduklarından din, ahlak ve vatan gibi manevi kavramlar ise saf dışı bırakılmıştır.⁴⁴ Aydınlanma hareketi ile başlayan modernleşme sürecinde, dinin toplumsal hayattaki konumu sarsılmış, pek çok işlevi etkisiz hale getirilmiş ve toplumsal güç ve etkinliği de

³⁹ *İbn Sa'd, Kitâbu't-tabakâti'l-kebir, 2: 218-220; Buhârî, "Fedâilu's-Sahâbe", 17.*

⁴⁰ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişâm, *es-Sîretu'n-nebeviyye*, thk. Mustafa Sakâ v.dğr. (Kahire: yy., ts.), 1: 600; İbn Seyyidünnâs, Ebû'l-Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed, *Uyûnü'l-eser fi fûnüni'l-megâzi ve's-şemâ'il ve's-siyer*, thk. Muhammed Hatrâvî-Muhyiddîn Mestu (Medine-Dımaşk: Dâru't-Turâs-Dâru İbn Kesîr, ts), 356.

⁴¹ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi temyizi's-sahâbe*, 1: 166.

⁴² Buhârî, “Fedâilu'l-Kur'an”, 3; Nafiz Hüseyin Hammâd, *Ebhâsu seniyye fi's-sünneti nebeviyye* (Beirut: Dâru'l-Muktebas, 2018), 533.

⁴³ Bolay, “Eğitimden Doğan Gençlik Problemleri”, 16.

⁴⁴ Bolay, “Eğitimden Doğan Gençlik Problemleri”, 5.

zayıflamıştır.⁴⁵ Bunun sonucunda sadece akla ve bilimsel verilere güven duyulmuş, sosyal hayatta maddi değerler ön plana alınmış ve çoğunlukla arzuların tatmini esas alınmıştır. Böyle bir tercih, gençler arasında rasyonelleşme, bireyselleşme ve dünyevileşme eğilimlerini güçlendirmiştir.⁴⁶

Eğitim müfredatlarının oluşumunda etkin role sahip olan maddeci hayat anlayışında din, sadece emir ve yasaklardan müteşekkil bir mekanizma olarak görülmüş, dinin insan ve topluma dair düzenlemeleri ise sürekli mahrumiyet ve kısıtlamalar olarak algılanmıştır. Dolayısıyla dinden ve Tanrı'dan uzaklaştıkça özgürlüğün artacağı şeklinde bir kanaat oluşarak⁴⁷ dini inanca karşı şüphe, kararsızlık ve güvensizlik artmıştır.⁴⁸

Bireyde, ailede ve cemiyette otorite boşluğu oluşturan pozitivist eğitim anlayışı, ahlak değerlerini hiçe sayarak içki, kumar, fuhuş ve uyuşturucuya sığınmayı da meşru kabul ederek çeşitli dengesizliklerin doğmasına neden olmuştur. Bilgi ile inanç arasındaki münasebetleri koparan maddeci anlayış, insanları tatmin edememiş, sahte zevkler ve sahte değerlerle gençleri makineye ve maddeye bağımlı kılmıştır.⁴⁹ Böyle bir düşünüş, insanın evren ve Tanrı ile varoluşsal ilişkisini zedelemiş, bitmeyen haz arayışlarına ve zayıflayan değerlere kadar bir dizi sorun oluşturarak⁵⁰ gençliğin özgürlük arayışlarında yeni kölelikler üretmiştir. Bu konuda Erich Fromm, şunları ifade etmektedir: “Genç kuşağımızdan neler bekliyoruz? Anlamli ibadet ve sanat etkinliklerine katılma imkânları yoksa ne yapar bu gençler? Kaçıp, içkiye, filmlerle avunmaya, suçluluğa ve deliliğe sığınmaktan başka ne kalıyor geriye? Kişiliklerimizi ortak bir dinî deneyimde dışa vuramayacak, ortak bir sanatı paylaşamayacak olduktan sonra, herkese okuma-yazma öğretmenin, en yaygın yükseköğrenim oranını gerçekleştirmenin ne yararı var?”⁵¹ Maddeci hayat anlayışının eğitim sistemine bir yansıması olarak araştırma, sınama, sorgulama ve analiz etme gibi düşünceye dayalı bireysel yetiler zayıf bırakılmış; dürüstlük, adalet, merhamet, liyakat, sabır ve cesaret gibi evrensel manevi değerlere de çok az yer verilmiştir. Bu durumlar aklî ve ruhî eğitimin ihmeline neden olmuş, inanç ve irade bakımından zayıf bireylerin yetişmesini sağlamıştır.

Şüphelerin, kararsızlıkların, duygusal gerilimlerin, stres ve korkuların giderilmesinde etkin bir role sahip olan din,⁵² sağlıklı bir gençliğin ve huzurlu sosyal bir yapının oluşumunda önemli bir yere sahiptir. Çünkü din, ortak inanç etrafında gençleri bir araya getirerek sosyalleşmeyi ve

⁴⁵ Hakkı Kardeşahin, “Gençlik ve Din”, *Din Sosyolojisi El Kitabı*, ed. Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu (Ankara: yy., 2012), 245; Hayati Hökelekli, “Gençlik ve Din”, *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002), 12.

⁴⁶ Kardeşahin, “Gençlik ve Din”, 245.

⁴⁷ Mustafa Tekin, “Özgürlük ve Dindarlık İkileminde Gençlik ve Güncel Sorunlar”, *Gençliğin Gelişimi ve Problemleri Karşısında Din Görevlileri (7. Uluslararası Din Görevlileri Sempozyumu Bildirileri)* (Sakarya, 2016), ed. Abdullah İnce (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016), 366.

⁴⁸ Mehmet Bayyığıt, *Gençlik ve Din* (Konya: Yediveren Kitap Yayınları, 2011), 59-61.

⁴⁹ Bolay, “Eğitimden Doğan Gençlik Problemleri”, 16-18.

⁵⁰ Tekin, “Özgürlük ve Dindarlık İkileminde Gençlik ve Güncel Sorunlar”, 366, 371.

⁵¹ Erich Fromm, *Sağlıklı Toplum*, trc. Yurdanur Salman (İstanbul: Payel Yayınları, 1990), 380.

⁵² Kardeşahin, “Gençlik ve Din”, 243.

toplumsal bütünleşmeyi sağlar. Gençlere aidiyet duygusunu kazandırarak yabancılaşmayı önler. Ceza ve yönlendirme mekanizması ile suç, şiddet ve terör gibi aşırılıklara karşı gençleri denetim altında tutar. Yaratıcı ile birlikte olma bilincini canlı tutarak gençleri alkol, uyuşturucu ve hırsızlık gibi kötü alışkanlıklara karşı korur. Doğruluk, adalet, merhamet, sabır ve tevekkül anlayışını benimseterek gençlerde davranışsal dengeyi sağlar.

Eğitim anlayışının merkezine vahiy, akıl ve kalbî itminanı alan Allah Resûlü, genç arkadaşları için mana eksenli bir eğitim benimsemiş ve gençlerdeki ruhsal yapıyı güçlendirmeye büyük önem vermiştir. O, maddi ihtiyaçlara hak ettiği değeri vermekle birlikte⁵³ dünyanın geçiciliğine sürekli vurgu yaparak bireyselleşme ve dünyevileşme temayüllerine de sürekli karşı çıkmıştır. Gençleri bencilliğe sevk eden “faydacılık” ve “hazcılığa” değil, kültürel sosyalleşme ve bütünleşmeye sevk eden “yardımlaşma” ve “paylaşmaya” dâvet etmiştir. Örneğin Hz. Peygamber, nefsanî arzulara sınır koymaya teşvik etmiş,⁵⁴ inananların kardeş olduklarını hatırlatarak yardımlaşma ve paylaşmanın bu kardeşliğin bir gereği olduğunu vurgulamıştır.⁵⁵ O, bireysel faydacılık yerine toplumsal faydacılığı esas almış,⁵⁶ birlik, beraberlik ve dayanışmaya da ciddi önem vermiştir.⁵⁷

Bilgi ile inanç arasındaki münasebetin güçlendirilmeye çalışıldığı nebevî eğitim metodunda insan, Allah ve evren arasında deruni bir ilişki tesis edilerek iman ile bireyde kalbi itminan sağlanmaya gayret edilmiştir. (er-Ra’d 13/28) Allah’a yaklaşıldıkça özgürlüğün artacağına inanan, dolayısıyla dinin mahrumiyet ve kısıtlamalar sahası olmadığını vurgulayan⁵⁸ Hz. Peygamber, her isteği yerine getirmeyi değil meşru yollardan tatmin olmayı özgürlük olarak kabul etmiştir. O, gençler için yeni bağımlılıklar oluşmasın diye ahlaki değerleri merkeze almış ve zararlı tüm alışkanlıkları kesin bir dil ile yasaklayarak⁵⁹ sosyal hayattan çıkarmaya çalışmıştır.

Farklı anlama ve kavrama yeteneklerine sahip olan bireyleri topluca aynı koşullarda, aynı hedeflere doğru birlikte eğitime tabi tutmak gençler için elverişsiz bir eğitim öğretim ortamının oluşumuna yol açar. Çünkü yaratılıştaki tek düzelik söz konusu değildir. Aynı tür içerisinde dahi çok çeşitlilik vardır. Dolayısıyla her bir varlık kâinatta kendince bir boşluk doldurarak ilahi dengenin devamlılığına katkı sağladığından gençlerdeki fitrî farklılıkların korunması ve geliştirilmesi icap eder.

⁵³ Örneğin Hz. Peygamber, Allah rızasını kazanmak için, geceleri uykuyu terk edip sürekli namaz kılacağını ahdeden, gündüzleri yeme içmeyi terk edip sürekli oruç tutacağını ifade eden ve çoğunlukla ibadetlere zaman ayıracağından hanımına yaklaşmamaya söz veren sahâbilerini uyarmış ve kendilerine fiziki ihtiyaçlara hak ettikleri değeri vermelerini emretmiştir. Buhârî, “Nikâh”, 1.

⁵⁴ Heysemî, Nureddin Ali b. Ebî Bekr, *Mu’cemü’z-zevâid ve menbeu’l-fevâid* (Beyrut: Dâru’l-Kitâbi’l-Arabiyye, ty.), 1: 188;

⁵⁵ Buhârî, “Mezâlim”, 3; Müslim, “Birr”, 58.

⁵⁶ Buhârî, “İman”, 7; Müslim, “İman”, 71.

⁵⁷ Buhârî, “Mezâlim”, 5. “; Müslim, “Birr”, 66.

⁵⁸ Buhârî, “Nikâh”, 1; İbn Mâce, “İkâmet”, 178.

⁵⁹ Buhârî, “Eşribe”, 4, “Vudû”, 71; Müslim, “Eşribe”, 67-68; Ebû Dâvûd, “Eşribe”, 2; İbn Mâce, “Eşribe”, 6.

Aynı eğitim öğretim müfredatıyla aynı derslerden sorumlu olmak ve aynı mekânlarda, aynı hedeflere doğru yol almak, farklılıklara rağmen aynılık içerisinde boğulmaktır. Örneğin sanata veya sosyal faaliyetlere ilgi duyan ancak matematik, fizik ve kimya gibi derslere alaka göstermeyen bir öğrenciyi uzun yıllar bu derslere mecbur kılmak, yetenek farklılıklarına ket vurmaktadır. Bu durum, özüne küsmüş, eğitim ve öğretimden soğumuş milyonlarca kurbanın varlık sebebidir. Ruhsal yapıya hitap etmeyen bir eğitim sistemine mahkûm olmak, gençleri öfkelenme, başarısızlığı kabullenme, içsel tatmini illegal yollarla gayr-ı meşru yerlerde arama gibi problemlerle yüzleşmeye itmektedir. Bu durum, gençlerde görülebilen ruhsal problemleri tetiklemekte, özdeki yeteneği öldürerek genci, okul ve sosyal çevresi için potansiyel bir sorun haline getirmektedir.

Sayısal zekâsı ve ilgisi ön planda olan gençlerin sosyal derslerde başarısız olmaları, sanata yeteneği olanların sayısal derslere ilgi göstermemeleri veya spora alaka gösteren gençlerin bilgiye dayalı derslerden hoşlanmamaları, eğitimcilerin de kabul ettikleri pek tabii bir durumdur. İlgi ve yetenekler ihmal edilerek bütün alanlardan başarı beklemek gençte var olan üstün yeteneği de örtebileceğinden top yekûn bir güvensizlik vesilesidir. Bu da milyonlarca yeteneğin heba olmasına neden olmaktadır. Bu konuda Stephen R. Covey şunları söylemektedir: “Aynı olmak, bir olmak değildir. Tekdüzelik, birlik değildir. Birlik, birbirini tamamlamaktır, aynı olmak değil. Aynı olmak yaratıcılığı engeller ve sıkıcıdır. Sinerjinin özü, farklılıklara değer vermektir.”⁶⁰

Eğitim sistemimizin temel amaçlarından birisi de çocukların yeteneklerini tespit edip bireylere yetenekleri doğrultusunda gelişme imkânı sunmaktır.⁶¹ Ancak yetenek tespitine ve gelişimine yeterli imkân sunulmadığından gelecekte ümit vadeden pek çok kabiliyet, daha ilk yıllarda yok olup gitmektedir. Zira özdeki yetenekler, güçlü bir eğitimle desteklendiğinde zuhur eder ve toplumsal faydaya dönüşür. Akıl kelimesinin, “kuvvet” ve “bilgi” olarak iki temel anlamda kullanılması,⁶² da gelişim sürecinde yeteneklerin işletilmesinin gençler için ne kadar önemli olduğunun ispatıdır. Çünkü bilginin kuvvete dönüşebilmesi için özdeki yeteneği işlemesi icap eder.

Yüce Allah'ın sanatının en belirgin özelliklerinden birisi de “fitrî temizlik açısından eşit”, “özdeki yetenek açısından farklı” bireylerin yaratılmasıdır. Bireyleri fitrî temizliğe yönlendirip özdeki yeteneği desteklemek, nebevî eğitim metodunun temel özelliklerindedir. Bir öğretmen olarak gönderilen (el-Bakara 2/151) Hz. Peygamber (s), bu iki hususa ciddi önem vermiş, herkesi istedik kıvama getirmek değil herkesteki kıvamı yakalayabilme niyetiyle bireyleri kabiliyetleri ölçüğünde yetiştirme gayretinde olmuştur. O, herkesi aynı koşullarda eğitime tabi tutmamış, bireysel

⁶⁰ Stephen R. Covey, *Etkili İnsanların 7 Alışkanlığı*, trc. Osman Deniztekin-Filiz Nayır Deniztekin (İstanbul: Varlık Yayınları, 2012), 314.

⁶¹ Türk Milli Eğitiminin Amaçları, Milli Eğitim Temel Kanununun 2. Maddesinin 3. Fıkrasında şöyle dile getirilmektedir: “Öğrencilerin ilgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamaktır.” Milli Eğitim Bakanlığı, “Mevzuat”, erişim: 27 Aralık 2018, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf>

⁶² Rağîb el-İsfahanî, *Müfredâtu elfâzu'l-Kur'an*, thk. Saffân Adnân Dâvûdî (Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 2014), 577.

ihtiyaç ve farklılıkları dikkate alarak muhataplarının durumları için daha elverişli olanını tercih etmiştir. Bireylere anlayışları ve seviyeleri ölçüğünde hitap etmesi, farklı zamanlarda sorulan aynı tip sorulara birbirinden farklı cevaplar vermesi, bireyi ilgi ve ihtiyacına göre eğitime yöntemidir. Örneğin maddi imkânları yetersiz olan sahâbiler için sadakayı, Allah'ı teşbih etmek, iyiliği emredip kötülükten sakındırmak ve helal yollardan fitrî bazı ihtiyaçları gidermek şeklinde tanımlarken⁶³ varlıklı olan Sa'd b Ubâde için ise sadakayı, kuyudan su çıkartmak diye tanımlamıştır.⁶⁴ Allah Resûlü'nün kendisinden öğüt isteyen kimi arkadaşına "sinirlenme",⁶⁵ kimisine "Allah'a iman et, sonra dosdoğru ol."⁶⁶ kimisine de "Allah'tan kork"⁶⁷ diye farklı cevaplar vermesi ile en hayırlı amel hangisidir? Sorusuna kimisi için "çevresine güven vermek",⁶⁸ kimisi için "namazı vaktinde kılmak"⁶⁹ kimisi için "Allah için sevmek, Allah için buğzetmek",⁷⁰ kimisi için de "ikramda bulunmak"⁷¹ şeklinde farklı cevaplar vermesi O'nun eğitimde bireysel farklılığı esas aldığıın göstergesidir.

Hz. Peygamber, yaşı uygun olan gençlerin savaşa katılmalarına müsaade etmiş, daha küçük olanları ise cephe gerisinde görevlendirmiştir.⁷² Cesareti ve kahramanlığı ön planda olan Hz. Ali'ye Bedir ve Uhud Savaşları'nda İslam'ın sancağını verirken,⁷³ Kureyş şairleri saldırmaya başlayınca şiirlerine cevap vermek için Hassan b. Sabit'i mescitte bir kürsünün üzerine çıkartarak şiirlerini okutmuş ve "Sen de onları hicvet, hicivlerine mukabelede bulun, Cibril seninle beraberdir." buyurarak yeteneğinden istifade etmiştir.⁷⁴

Seviye ihmali fitne nedeni olarak kabul eden⁷⁵ Hz. Peygamber'in, sesinin güzelliğinden ötürü Ebu Musa el-Eş'ari'ye "Ey Musa, sana Davud ailesinin sesi gibi güzel bir ses verilmiştir."⁷⁶ vurgusunda bulunması, dil zekasının güçlü olduğu anlaşılan Zeyd b. Sabit'i, çevre ile iletişimi sağlamak ve gelen mektupları tercüme etmek için İbrance ve Süryanice'yi öğrenmeye teşvik etmesi,⁷⁷ ilme tutkusu güçlü olan Abdullah İbn Abbas için "Allahım O'nu dinde fakih kıl ve O'na te'vili öğret."⁷⁸ diye dua

⁶³ Müslim, "Zekat", 53.

⁶⁴ Ebû Dâvûd, "Zekât", 41; İbn Mâce, "Edeb", 8

⁶⁵ Buhârî, "Edeb", 76; Tirmizî, "Birr", 72.

⁶⁶ Müslim, "İman", 62.

⁶⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5: 158.

⁶⁸ Buhârî, "Rikâk", 26; Müslim, "İman", 65.

⁶⁹ Buhârî, "Mevâkîtu's-Salât", 5; Müslim, "İman", 137.

⁷⁰ Ebû Dâvûd, "Sünnet", 3.

⁷¹ Buhârî, "İman", 6.

⁷² İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005), 156.

⁷³ İbn Kayyîm el-Cevziyye, Şemseddin Ebû Abdullah, *Zâdu'l-meâd fi hedyi hayri'l-ibâd*, tkh. Şuayb el-Arnâvut, Abdulkadir el-Arnâvût (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1994), 3: 172, 197.

⁷⁴ Müslim, "Fedâilu's-Sahâbe", 153.

⁷⁵ Müslim, "Mukaddime", 14.

⁷⁶ Buhârî, "Fedâilu'l-Kur'an", 31; Müslim, "Salâtu'l-Musâfirîn", 236.

⁷⁷ Tirmizî, "İtizân", 22; Ebû Dâvûd, "İlim", 2.

⁷⁸ Buhârî, "Vudû", 10; Müslim, "Fedâilu's-Sahâbe", 138.

etmesi ve hadis nakline önem veren Ebu Hüreyre'ye hafıza güçlenmesi için özel duada bulunması⁷⁹ gibi uygulamaları, O'nun bireysel yeteneği destekleyip güçlendirme teşebbüsleridir.

Huzursuz bir eğitim öğretim ortamının oluşumuna neden olan amillerden biri de yabancı eğitim müfredatlarının benimsenip uygulanmasıdır. Farklı sosyokültürel yapıya ve ekonomik imkânlarla sahip olan toplumlar için hazırlanan müfredat programlarını kendi eğitim sistemine dayatmak eğitimde başarısızlık nedenidir. Kendi toplumunun inancı ve kültürel değerlerinden kopuk bir eğitim sistemi, özüne yabancı bireylerin oluşumuna da sebeptir. Bunun için toplumsal ihtiyaçlara cevap verebilecek, gençlerin kendilerini bulabilecekleri ve kültürel değerlerini hissedebilecekleri yerel müfredat programları hazırlanmalıdır.

Hz. Peygamber (s), toplumsal iç dinamiklerin ve yerel unsurların önemsendiği, gençlerin kültürel değerlerini hissederek kendilerini bulabilecekleri bir eğitim sistemini benimsemiştir. Onun, İslam dininin temel prensiplerine aykırı olmayan Arap toplumunun sosyokültürel değerlerini önemsemesi, bunların yaşanılmasına imkân sağlaması, toplumsal değişim ve dönüşüme ciddi katkılar sunmuş ve yeni dinin kabul edilip yayılmasına da olumlu yansımıştır. Örneğin Hz. Peygamber, İslam öncesi Araplarda görülen çörek otu ile tedavi etmek, cenazeleri yıkayıp kefenlemek, misvak kullanmak, bıyıkları kısaltmak, sünnet olmak, tırnak kesmek ve tuvalet sonrası temizlik yapmak gibi toplumun sosyokültürel unsurlarını küçük değişikliklerle onaylayıp devamlılığını sağlamıştır.⁸⁰ Onun getirdiği yeni dinin daha önce Mekke ve çevresinde kabul görmüş İbrahimî bazı temellere dayanması da bu dinin kabulüne olumlu yansımıştır. Örneğin Hz. Peygamber, Hz İbrahim'den kalan telbiye duası eşliğinde Kâbe'nin tavaf edilmesi, Hacerü'l-Esved taşına el sürülmesi, kurban kesilmesi ve şeytan taşlanması gibi uygulamaları benimseyip devam ettirmiştir.⁸¹ Hz. Peygamber'in, "Ey Sâib! Câhiliyye çağında yaptığın faziletli şeylere İslâm devrinde de devam et; misafiri ağırla; yetime ikram et ve komşuna iyi davran!"⁸² mealindeki sözleri bu durum için farklı bir örnektir. Allah Resûlü'nün, İslam'ın ruhuna aykırı olmayan toplumsal değerlerle önemli oranda uyumlu bir eğitim sistemini geliştirmesi, kültürel değerlerle iç içe bir eğitim öğretim müfredatını tercih etmesi, gençlerin sosyalleşmelerine, öz benliklerini korumalarına, eğitimi sahiplenmelerine, kendilerini güvenli ve rahat hissetmelerine sebep olmuştur.

İlmî ve ahlaki olarak yarar sağlamayan veya kullanma olasılığının çok düşük olduğu bilgilere mecbur olmak, gençler için farklı bir problem kaynağıdır. Bilginin seçiminde "kullanışlılık" ve "faydacılık" esasına dikkat etmemek ve genelde her türlü bilgiyi aktarmayı önemsemek, faydalı bilgiyi gölgelemekte ve bireyleri bilgiye karşı soğutmaktadır.

⁷⁹ Buhârî, "İlim", 42.

⁸⁰ İbn Habîb, Ebû Cafer Muhammed, *Kitâbu'l-muhabber*, thk. İlze Lichtenstadter (Beirut: Dâru'l-Afâki'l-Cedide, 2009), 319-329; Selçuk Coşkun, *Sünnet ve Gelenek* (Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları, 2010), 101-113; Buhârî, "Tıbb", 7.

⁸¹ İbn Habîb, *Kitâbu'l-muhabber*, 311-322.

⁸² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 425.

Bilgiyi kullanıp ondan yarar sağlamak bilgiye duyulan ilgi ve ihtiyacı artırıp kalıcılığına zemin hazırlamaktadır. Bilgiyi yaşayarak kalıcı hale getirmeyi önemseyen Hz. Peygamber, bilgiyi yaşamak için öğrenmiş, sahâbiler de birini yaşamadan ötekine talip olmamışlardır.⁸³ Bilgide seçici olmayı tercih eden Allah Resûlü, bireye fayda vermeyen veya insan idrakini aşan türden bilgileri aramayı helak sebebi saymış⁸⁴ ve Allah'tan faydalı bilgiyi isteyip⁸⁵ faydasızından Rabbine sığınmıştır.⁸⁶

Eğitim programlarının hazırlanmasında değerler arası denge unsuruna dikkat etmemek ve bir değeri öne çıkararak ötekini aşındırmak, gençler için bir eğitim problemidir. Örneğin, eğitim sürecinde sürekli öz güven ve benlik duygularına vurgunun yapılması gençlerdeki sorumluluk, tevazu ve fedakârlık gibi pek çok erdemli davranışı da köreltilmektedir. Bu durum eğitimin sosyalleştirme fonksiyonuna ket vurmakta, toplumsal bütünleşmeyi zedeleyerek gençleri bencil ve kibirli olmaya sevk etmektedir.⁸⁷ Eğitimde kazandırılmak istenen değerler birbirini güçlendirmeli ve birbirinden destek almalıdır.

Gençlerdeki kibir ve egoizmi minimize kılmayı önemseyen Hz. Peygamber, değerler arası dengeyi önemseyerek toplumsal bütünlüğü sağlamaya ciddi önem vermiştir. O, bencil ve kibirli olmayı tehlike kabul etmiş ve bunlarla mücadele etmeye de büyük önem vermiştir.⁸⁸ Allah Resûlü, farklı özellik ve imkânlarla sahip müminleri kardeş ilan etmiş,⁸⁹ kendisi için istediğini başkaları için istemeyenleri gerçek mümin kabul etmemiş⁹⁰ ve katı kalpli, kaba, cimri ve kibirli olmayı da cehennemlik vasıflar olarak değerlendirmiştir.⁹¹

1.3. Okul içi dinamiklerin neden olduğu problemler

Eğitim öğretimi, sabit saatlere has kılarak gün boyu yoğun bilgi aktarımını esas almak gençleri eğitime karşı soğutmaktadır. Günde altı/sekiz saat dersi, beş on dakikalık küçük aralıklarla artarda işleyen öğretmen ve öğrenciler, eğitim ve öğretimden sıkılıp bunalmaktadırlar. Gençler için okul veya öğretmen dışında da bilgiye ulaşım yolları olduğundan “öğrenme,” “dinleme” ve “eğlenme” işlevlerinin birlikte icra olunabileceği eğitim ortamları hazırlamak icap etmektedir. Özellikle

⁸³ Abdürrezzâk b. Hemmâm, Ebû Bekr es-San'ânî, *el-Musannef*, thk. Habîbu'r-Rahmân el-A'zamî (Beyrut: el-Mektebetu'l-İslamî, 1983), 3: 380.

⁸⁴ Buhârî, “İ'tisâm” 2; Müslim, “Hac”, 412, “Fedâil”, 130-131.

⁸⁵ Tirmizî, “Dâvet”, 145; İbn Mâce, “Mukaddime”, 23.

⁸⁶ Müslim, “Zikir ve Dua”, 73; Nesâî, “İsti'âze”, 13, 18; İbn Mâce, “Dua”, 2, 3.

⁸⁷ İlhami Günay, “Kur'ân-ı Kerîm'de Gençlerin Duygu Gelişimi ve Eğitimi”, *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 10/2 (Winter, 2015): 441-442.

⁸⁸ Örneğin, Allah Resûlü, annesinden dolayı kölesine hakaret eden Ebû Zer el-Giffârî'ye hiddetlenerek: “Sen hala cahiliye izleri taşıyan bir adamsın! Köleleriniz sizin kardeşlerinizdir. Allah onları sizin himayenize vermiştir. Kimin elinin altında böyle bir kardeşi varsa ona yediğinden yedirsın, giydiğinden giydirsın, gücünün yetmeyeceği bir işi ona yüklemesin, yüklerse de yardım etsin.” şeklinde uyarmıştır. Buhârî, “İman”, 22; “Edeb”, 44.

⁸⁹ Muhammed Hamîdullah, *İslam Peygamberi*, trc. Mehmet Yazgan (İstanbul: Beyan Yayınları, 2011), 159-160.

⁹⁰ Buhârî, “İman”, 7; Müslim, “İman”, 71, 72.

⁹¹ Buhârî, “Eymân”, 9, “Edeb”, 61; Müslim, “Cennet”, 47; İbn Mâce, “Zühhd”, 4.

teneffüs saatlerinin ortalama ders saatlerinin yarısı kadar olması gençler için dinlenme ve eğlenmeye imkân sunup derslerin sıkıcılığını minimize etmekte ve gençliğin sosyalleşmesine de katkı sağlayabilmektedir. Dolayısıyla seviyeye uygun bilginin uygun bir zaman dilimi içerisinde sunulması, huzursuz bir eğitim ortamına ve ruhen eğitimden kopmuş yığınların oluşumuna engeldir.

Eğitim ve öğretimi belli zaman dilimlerine has kılmayan çoğunlukla ihtiyaç halinde gençlerle bir araya gelmeyi tercih eden Allah Resûlü, sürekli vaaz ve nasihatte bulunmayı doğru bulmamış, usandırmamak için muhataplarının dinlemeye istekli olduğu gün ve saatleri kollamıştır. Örneğin, insanlara perşembe günleri vaaz eden Abdullah b. Mes'ûd'a: "Ey Ebû Abdurrahman! Keşke bize her gün vaaz etsen." denildiğinde o şöyle cevap vermiştir: "Sizi usandırmamak için her gün vaaz etmiyorum. Nitekim Allah Resûlü de bıkip usanmayalım diye, dinlemeye istekli olduğumuz günleri kollardı."⁹² Bıkkınlık veren uzun konuşmalardan sakınan Hz. Peygamber, eğitimde belirli saatleri kollamış, genelde kolay olanını tercih etmiş,⁹³ sevdirek nefret ettirmemeye büyük önem vermiş⁹⁴ ve eğitimcilere hitabı kısa tutmayı tavsiye etmiştir.⁹⁵

Ehliyet ve liyakat sahibi olmayan eğitimciler de huzursuz bir eğitim ortamının oluşumuna nedendir. Yeterli bilgi donanımına sahip olmayan, gençliğin ruh halinden anlamayan, formasyon yetersizliği yaşayan, mesleğinden haz alamayan, sabır ve fedakarlıkta yetersiz kalan öğretmenler, öğrencileri için en büyük talihsizliklerdir.

Kitabı ve hikmeti öğreten, (el-Bakara 2/129) en önemli vazifesi tebliğ olan ve bir öğretmen olarak gönderilen⁹⁶ Hz. Peygamber, bir öğretmende bulunması gereken üstün vasıflar sergileyerek sahâbesi nezdinde örnek bir muallim olarak iz bırakmıştır.⁹⁷ Örneğin O, daha iyi anlaşılması için tane tane konuşmayı tercih etmiş,⁹⁸ şekil ve çizgilerle temsili anlatımlara başvurmuş,⁹⁹ jest ve mimiklerini de yerli yerinde kullanmıştır.¹⁰⁰

Eğitim ve öğretimde incitmeden uyarmayı esas alan Hz. Peygamber, âlimleri peygamberlerin varisleri olarak kabul etmiş¹⁰¹ ve eğitimcilere özel önem atfetmiştir. O, eğitimci kadrosunu ehliyet ve

⁹² Buhârî, "İlim", 12.

⁹³ Bu hususta Hz. Aîşe şunları dile getirmektedir: "Resûllullah (s) iki şeyden birini yapma konusunda serbest bırakıldığında günah olmadığı takdirde mutlaka en kolay olanını tercih ederdi. Yapılacak şey günah ise, ondan en uzak duran kendisi olurdu." Buhârî, "Menâkıb", 23; Müslim, "Fedâil", 77.

⁹⁴ Buhârî, "İlim", 11; Müslim, "Cihâd", 6.

⁹⁵ "Kişinin hitabını kısa tutması onun anlayışlı olmasına yorumlanır." Müslim, "Cuma", 47.

⁹⁶ Müslim, "Talâk" 29; İbn Mâce, "Mukaddime", 17.

⁹⁷ Müslim, "Mesâcid", 33.

⁹⁸ "Cevâmiu'l-kelime (az söz ile çok mana kast edebilme yeteneği) ile gönderildim." Buhârî, "Cihâd", 122, "Tabîr", 22; Müslim, "Mesâcid", 6.

⁹⁹ Dârimî, "Mukaddime", 23.

¹⁰⁰ Buhârî, "Salât", 88; Müslim, "Birr", 65.

¹⁰¹ Buhârî, "İlim", 10; Ebû Dâvûd, "İlim", 1; Tirmizî, "İlim", 19.

liyakat sahibi, toplumun en kabiliyetli bireyleri arasından seçmiştir. Örneğin Allah Resûlü, etkileyici konuşması, fedakârlığı ve nebevî anlatım tarzını kavramasıyla bir eğitimcide bulunması gereken özelliklere sahip olan Mus'ab b. Umeyr'i seçerek Medine'ye öğretmen olarak göndermiştir.¹⁰² Yine ilmî donanımı, kıvrak zekâsı ile sahâbe arasında farklı bir konuma sahip olan ve Yemen'e gönderdiğinde kendisine, kolaylık gösterip zorluk çıkarmaması, sevdiren nefret ettirmemesi için ısrarla tembihte bulunduğu Muâz b. Cebel'i de Mekke'ye muallim olarak bırakmıştır.¹⁰³ Merakı, zekâsı, ilme olan tutkusu ve sorgulayıcı duruşuyla eşleri arasında farklı bir yere sahip olan¹⁰⁴ Hz. Aişe ile yakından ilgilenmiş, akıllı ve coşku dolu haliyle onu müslüman hanımlar için örnek bir eğitimci olarak yetiştirmiştir.¹⁰⁵ Enes b. Malik, kendilerine "Kurrâ" adı verilen ve Medine'nin çeşitli bölgelerinde ders halkaları oluşturup namaz kıldırarak ashâb-ı Suffe'den yetmiş kadar genç eğitimcinin varlığından haber vermektedir.¹⁰⁶ Dolayısıyla eğitime gönül vermiş, ehliyet ve liyakat sahibi gençleri öğretmen olarak seçip donanımlı olarak yetiştirmek, nebevî eğitim metodunun gereklerindedir. Allah Resûlü'nün gerçekleştirdiği toplumsal değişim ve dönüşümde, eğitim ve eğitimciye verdiği önemin farklı bir yeri vardır.

Öğretmen seçimi, toplumların geleceği için hayati önemi haiz olduğundan en kıymetli meslek grubudur.¹⁰⁷ Çünkü gençleri hayata bağlamada ve topluma kazandırmada en önemli sorumluluk, ebeveynlerden sonra öğretmenlere düştüğünden ehliyet ve liyakat sahibi eğitimcilerin yetiştirilmesi büyük önem arz etmektedir. Öğretme sanatını bilen, dili ve hitabeti güzel kullanıp anlatma kabiliyetini geliştiren, kendisini ihtiyaçlara göre yenileyebilen, işini seven, ders dışı zamanlarda da öğrencisiyle birlikte olabilen, öğrencisinin ilgi ve ihtiyaçlarına cevap veren liyakat sahibi öğretmenler, gençleri topluma kazandırarak sağlıklı toplumlar inşa ederler. Bunun için küçük yaşlarda eğitimci kabiliyetleri keşfedilen gençler, öğretmenlik mesleğine yönlendirilmeli ve uygun eğitim öğretim programlarıyla bu mesleğe hazırlanmalı.

1.4. Sosyal çevrenin ürettiği problemler

Okul ve aile ortamları dışında gençlerin hayatlarını idame ettikleri alanlardan biri de sosyal çevreleridir. Cazibeli pek çok imkânın sunulması, daha özgür ve rahat ortamların varlığı, kontrol mekanizmasının daha güç işlemesi, kural ve kaidelerin daha genel ve esnek olması gibi sebeplerden ötürü gençler sosyal çevreyi, okul ve aileye tercih etmekte ve zamanlarının önemli bir kısmını buralarda geçirmeye istekli olmaktadır.

¹⁰² İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezerî, *Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, thk. Ali Muhammed Muavved v.dğr. (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 5: 175-177.

¹⁰³ M. Yaşar Kandemir, "Muâz b. Cebel", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2005), 30: 338.

¹⁰⁴ İbn Abdülber, Ebî Ömer Yusuf b. Abdullah en-Nemerî, *el-İsti'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, thk. Adil Mürşid (Ammân: Dâru'l-A'lâm, 2002), 919-920.

¹⁰⁵ Hamîdullah, *İslam Peygamberi*, 562-563.

¹⁰⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 235.

¹⁰⁷ Yörükoğlu, *Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar*, 174.

Kurulan arkadaşlıklar üzerinde oluşturulan sosyal koşullar, gençlere kendilerini gerçekleştirme, sosyalleşme ve olgunlaşp hayata adım atabilme gibi pek çok fırsatlar sunmaktadır. Bundan ötürü sokağın kültürel seviyesi ve güvenlik düzeyi gençler için hayati önem arz etmektedir. Ahlak kurallarının ve cezai müeyyidelerin büyük çoğunluğunun sosyal hayatın düzenini sağlamaya yönelik olması, toplumsal hayatta sosyal çevrenin etkinliğine olan inancı ortaya koymaktadır.

Gençler için en önemli sosyal problemlerden birisi de yetişkinlerle yaşadıkları iletişim problemidir. Ergenlik dönemi ile birlikte aşırılık, isyan etme, birden tepki gösterme ve özgürlük arayışı gibi duyguların yoğunluk kazanması,¹⁰⁸ gençlerde yetişkinlerin arzulamadıkları pek çok olumsuz davranışı da tetiklemektedir. Gençliğin/ergenliğin ruhsal yapısını ihmal eden yetişkinler, onları kendi olgunlukları düzeyinde tahayyül eder ve kendilerinden adeta sorunsuz davranış sergilemelerini beklerler. Bu yüzden gençler, büyüklerinin kendilerini anlayamadıklarını ve başkalarıyla kıyaslayıp sürekli suçlama yoluna gittiklerini ifade ederler.

Yetişkinlerin gençlerdeki davranışsal problemleri, sükûnet ile çözüme kavuşturma yerine öfke ile bastırma girişiminde olmaları, gençlerde istenmedik davranışların artmasına ve kuşaklar arası iletişim krizlerine yol açmaktadır. Yetişkinlerle yaşanan iletişim problemleri, gençlerde sevimsiz ve değersiz olma hissiyatını uyandırmakta ve gençleri yakınlarından uzaklaştırarak sosyal yaşantılarına olumsuz yansımaktadır. Sevimsiz ve değersiz olma duygusuna kapılan genç, kendisine ve çevresine küsebilmekte ve hayata tutunmakta zorlanmaktadır.

Otoriter, buyurgan ve yapmacık tavırlar, imalı ve dolaylı ifadeler, dikkate alınmama ve başkalarıyla kıyaslanma gibi tutumlar gençlerle olan iletişimi zedelerken önemsemek ve ciddiye almak, içten ve şeffaf olmak, akılcı ve mantıklı açıklamalara başvurmak da gençlerle iletişimi kuvvetlendirmektedir.¹⁰⁹ Allah Resûlü gençlerin anlayış kapasitelerini dikkate alıyor, temayül ve karakterlerine uygun bir metodla kendilerine yaklaşıyordu. Bazen onlara dua ederek duygu ve hissiyatlarını, bazen de kendilerini överek gururlarını okşamayı ihmal etmeyen¹¹⁰ Hz. Peygamber, olumsuzluklar üzerinden gençleri başkalarıyla kıyaslayıp incitme yoluna başvurmamış, hiç kimse için “bundan adam olmaz” şeklinde bir düşünceye sahip olmamıştır.

Gençlere dönük iletişim kapılarını sürekli açık tutan Allah Resûlü, istişareyi önemsemiş,¹¹¹ gençlerin hissiyatlarını okşayarak onlara sevgi gösterisinde bulunmuş ve yaşamı boyunca gençlere karşı sabırlı, samimi ve sevecen olmuştur. Örneğin Hz. Peygamber, kendisine on yıl kadar hizmet eden Enes b. Malik'i bir kez dahi olsa azarlayıp incitmemiş,¹¹² Muâz b. Cebel'in elinden tutarak

¹⁰⁸ Yörükoğlu, *Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar*, 38-47, 125.

¹⁰⁹ Suat Cebeci, *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dinî İletişim* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2011), 111-113.

¹¹⁰ Seyfullah Kara, *Hz. Peygamber (s.a.v) Döneminde Gençlik* (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1996), 77.

¹¹¹ Örneğin Ebû Hüreyre, Resûlullah'tan daha fazla arkadaşlarıyla istişare eden kimseyi görmediğini ifade etmiştir. Tirmizî, “Cihâd”, 35.

¹¹² Buhârî, “Vasâyâ”, 25; Müslim, “Fedâil”, 54.

kendisini sevdiğini ifade etmiş,¹¹³ Hz. Ali'ye “Sen bendensin, ben de sendenim.”¹¹⁴ diyerek hissiyatını okşanmış ve Zübeyr b. Avvâm için de: “Her peygamberin bir yardımcısı vardır. Benim yardımcım da Zübeyr'dir.”¹¹⁵ övgüsünde bulunmuştur. Medine'de münafıkların ileri gelenlerinden olduğu bilinen ve Hz. Peygamber'e de ciddi zararları dokunan Abdullah b. Übey b. Selûl öldüğünde oğlu Abdullah'ın isteğine binaen kefenleme işlerinde kullanılmak için gömleğini verip İbn Selûl'ün cenaze namazını kıldırmak istemesi de¹¹⁶ O'nun genç arkadaşının evlat olma hissiyatını anlama çabası olarak değerlendirmek mümkündür.

Yetişkinlerde gözlemlenebilen, “kuralların işleyişindeki ciddiyetsizlik”, “söylem ile davranış arasındaki tutarsızlık”, “doğruların aktarımındaki gevşeklik” ve “ideal temsil yeteneğinin zayıflığı” gibi durumlar, gençlerdeki pek çok sosyal problemin ana kaynağı olabilmektedir. Çünkü gençler, şüpheli ve sorgulayıcı bir zihinsel yapıya sahip olduklarından karşılarında tutarlı davranış sergileyebilen ve tercihleriyle kendileri için örnek olabilen muhatap arayışındadırlar. Dolayısıyla hakikate ulaştıktan sonra kuralları önemseyip doğrularda ısrarcı olmak ve söylem ile eylem arasında tutarlılığı yakalayabilmek gençleri gerçeği kabullenmeye ve sosyal dokuyla uyum sağlamaya götürecektir.

Yüce yaratıcı tarafından yumuşak huylu, af edici, danışmayı önemseyen, sorumluluğunu yerine getirdikten sonra Allah'a tevekkül eden, (Âl-i İmrân 2/159) ve müminler için en güzel örnek olduğu ifade edilen (el-Ahzâb 33/21) Hz. Peygamber, hayatı boyunca bıkkınlık göstermeden hakikatin paylaşımında ısrarcı olmuş, getirdiği kurallara öncelikle kendisi uyararak ilkeli davranmış ve söylem ile eylem birlikteliğini yakalayarak gençler için ideal bir örnek olmuştur. Örneğin, müşriklerin dünyevi tekliflerine karşı: “Vallahi güneşi sağ elime, ayı da sol elime verseler, ben yine de bu dinden vazgeçmem. Ya Allah, bu dini hâkim kılar yahut ben bu uğurda canımı veririm.” cevabını vermesi,¹¹⁷ pek çok engellemelere rağmen İslam'ı tebliğ için büyük gayret göstermesi,¹¹⁸ ölüm döşeğinde olan amcası Ebu Talib'i ısrarla tevhid inancına dâvet etmesi,¹¹⁹ her türlü saygısızlığına rağmen Ebu Cehil'i defalarca İslam'a çağırması gibi durumlar usanmadan insanlara hakikati anlatma isteğinin tezahürleridir. Namaza uyandırmak için ashâb-ı Suffa'ya seslenmesi, uyanamayanları da gidip dokunarak namaza kaldırması¹²⁰ ve hırsızlık yapan bir kadının affedilmesi için kendisine aracı geldiğinde “... Allah'a yemin ederim ki, hırsızlık yapan kızım Fatıma dahi olsa,

¹¹³ Ebû Dâvûd, “Salat”, 359; Nesâî, “Sehv”, 60.

¹¹⁴ Buhârî, “Meğâzî”, 44; Tirmizî, “Menâkıb”, 67.

¹¹⁵ Buhârî, “Cihâd”, 40; Müslim, “Fedâilu's-Sahâbe”, 1879.

¹¹⁶ Buhârî, “Cenâiz”, 22; Müslim, “Sıffâtu'l-Munâfikîn”, 3.

¹¹⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-nebeviyye*, 1: 266.

¹¹⁸ Hamîdullah, *İslam Peygamberi*, 81-90.

¹¹⁹ Buhârî, “Cenâiz”, 80; Müslim, “İman”, 39.

¹²⁰ Ebu Dâvûd, “Salât”, 292.

cezasını verirdim.”¹²¹ diye buyurması getirdiği kuralların işleyişindeki ciddiyetine örnektir. O, tebliğ ettiği hususlara tam bir içtenlikle inanıyor ve söylediklerini de öncelikle bizzat kendisi yaşıyordu. Bu hususta Hz. Aişe şunu ifade etmektedir: “Günahlardan en uzak duran Allah Resûlü olurdu.”¹²²

Temel ahlâkî ve insani erdemlere karşı kuvvetli bağlılık gösteren ergenlik dönemi gençlerine, daha çok doğruluk ve adalet duyguları üzerinden hitap eden¹²³ Allah Resûlü, önünde ayağa kalkılmasına müsaade etmemiş,¹²⁴ arkadaşlarından farklı bir giyim kuşamı tercih etmemiş, onlardan biriymiş gibi davranmış¹²⁵ ve tutarlı olmayı da ilke edinerek gençler için ideal bir örnek olmuştur.

Tabiatı itibarıyla sorunlu ve bunalımlı bir yaşam evresi olan gençlik,¹²⁶ tüm duygu ve birikimlerin yoğun, bütün tepkilerin de aşırı olduğu bir dönem olduğundan¹²⁷ güvensizlik, tedirginlik, kararsızlık ve gergin bir hal üzerinde olma, gençlik çağının karmaşık ruhsal hallerindedir.¹²⁸ Dolayısıyla dengeli ve ölçülü davranış sergilemekte zorlanan ve kimi zaman taşkınlık gösteren genç, ailesi ve çevresiyle çeşitli gerginlik, çatışma ve zıtlıklar yaşayabilmektedir.¹²⁹ Gençlerin yanlışlarını düzeltmede yetişkinlerin suçlayıcı bir dil ve öfkeli bir hal ile tepkimedede bulunmaları da gençler için farklı bir sorun kaynağıdır.

Öfkenin şeytandan olduğunu ifade eden¹³⁰ ve öfkeyi yenmenin asıl kuvvet olduğuna vurgu yapan¹³¹ Hz. Peygamber, gençleri utandırmaktan özellikle sakınmış, şahıstan ziyade olaya odaklanmış ve öfke patlamaları yaşamadan sabır ve sükûnet ile sorunu çözme yolunu tercih etmiştir. Örneğin, müezzin ezan okumaya başlayınca ezan ile alay eden gençleri huzuruna kabul etmiş, azarlamadan ezanı doğru okumalarını isteyip kendilerine çeşitli hediyeler vererek yanlışlarını görmelerini sağlamıştır.¹³² Namaz esnasında konuşan Muaviye b. Hakem adlı sahâbesini namaz sonrasında incitmemiş, “namazda dünya kelamının konuşulmayacağını” hatırlatarak kibarca hatayı düzeltme yoluna gitmiştir.¹³³ Ganimetten pay isteyen ve “Sen ne kendi cebinden ne de babanın malından vermiyorsun.” diyerek Peygamber'in cübbesini çekip vücudunda iz bırakan bedeviye

¹²¹ Buhârî, “Hudûd”, 11; Müslim, “Hudûd”, 8.

¹²² Buhârî, “Menâkıb”, 23; Müslim, “Fedâil”, 77.

¹²³ Şuayip Özdemir - Rahime Kavak, “Kur'an ve Hadislerde Gençlik Dönemi Özellikleri,” *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish* 9/2 (Winter 2014): 1224.

¹²⁴ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 165; İbn Mâce, “Dua”, 2.

¹²⁵ Buhârî, “İlim”, 6.

¹²⁶ Hökelekli, “Gençlik ve Din”, 11.

¹²⁷ Yörükoğlu, *Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar*, 18-21.

¹²⁸ Yörükoğlu, *Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar*, 125-126.

¹²⁹ İrfan Başkurt, “Gençlik, Madde Bağımlılığı Ve Korunma Yolları (Psiko-Sosyal Bir Yaklaşım)”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (2003): 95.

¹³⁰ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 4.

¹³¹ Buhârî, “Edeb”, 76; Müslim, “Birr”, 107, Muvatta', “Hüsnu'l-Huluk”, 12.

¹³² Nesâî, “Ezan”, 5; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 3: 117-119.

¹³³ Müslim, “Mesâcid”, 33; Ebû Dâvûd, “Salât”, 170.

dönük sert bir davranış sergilememiş isteğini yerine getirerek yanlısını görmesini sağlamıştır. Alkol bağımlısı olan bir sahâbesine ıslah olmuyor diye lanet okunduğunda “Ona lânet etmeyin. Allah’a yemin olsun ki bu adam hakkında bildiğim bir şey varsa o da Allah ve Resûlü’nü seviyor olmasıdır.”¹³⁴ diyerek sahâbesini uyarılmış ve yanlışı düzeltme yolunun daha kötüsünü istemek olmadığını hatırlatmıştır.

Hz. Peygamber’den alacağı olan bir adamın tahammülü zor hareketleri karşısında sahâbiler, hiddetlenip adama hücum edecekleri esnada Hz. Peygamber’in araya girip sahâbeye: “Onu bırakın, hak sahibinin söz söyleme hakkı vardır.” demesi ve adamın devesinden daha değerli bir deveyi satın aldırarak borcunu ödemesi¹³⁵ sorunu müsamaha yoluyla çözüme kavuşturmanın örneğidir. Olumsuz bir davranış ile karşılaştığında kişiyi suçlayıp ayıplamak yerine “İnsanlara ne oluyor da şöyle yapıyorlar!”¹³⁶ diye genele hitap ederek sorunu çözmeye gayret eden Hz. Peygamber, karşılaştığı sorunları sabır, sükûnet ve doğru davranış ile çözüme kavuşturma arayışında olmuştur.

Manevi yaşantıyı ihmal etmek gençler için bir takım ruhsal problemlere neden olduğu gibi sosyal veya sportif bazı faaliyetler ile çeşitli eğlence etkinliklerini yasaklamak veya kısıtlamak da gençler için birer sorun kaynağıdır. Dolayısıyla Maddi gereksinimlerini ihmal ederek gençleri manevi bir yaşantıya mecbur kılmak bir takım sosyal problemlerin vücuda gelmesine nedendir. Çünkü özgürlük ve rahatlık arayışında olan genç, bir duruma odaklanmak yerine farklı tercihleri denemek, farklı değişimler yaşamak ve çeşitli sosyal etkinliklerle ruhsal tatmin arzusundadır.

Ölçülü olmaya büyük önem veren, dünya ve ahiret dengesini korumaya da ciddi gayret gösteren Hz. Peygamber,¹³⁷ insanları tamamen ahiret yaşantısına yönelten katı bir dini yaşam sunmamış, gençlerin nefşâni ve dünyevi ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak uygun haliyle eğlenmelerine de müsaade etmiştir. Örneğin bayanların süslenmeyi önemsediklerini bilen Hz. Peygamber, kadınların eşlerine karşı süslenmelerini uygun görmüş,¹³⁸ ipek elbise giymelerine müsaade etmiştir.¹³⁹ O, Rubeyyi’ bint Muavviz’in düğününde def çalıp şarkı söyleyerek eğlenen kızlara müdahale etmemiş,¹⁴⁰ katıldığı bir düğün merasiminde muğannilerin olmadığını öğrenince Hz. Aişe’ye, Medine ehlinin eğlenceyi sevdiğini hatırlatarak bu âdetin devam ettirilmesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁴¹ Kadınların seslendirdikleri Buâs Günü şarkılarını Hz. Aişe ile birlikte dinlemiş¹⁴² ve

¹³⁴ Buhârî, “Hudûd”, 5.

¹³⁵ Buhârî, “Libâs”, 18.

¹³⁶ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 6.

¹³⁷ Buhârî, “Savm”, 51; Müslim, “Sıyâm”, 186.

¹³⁸ Tirmizî, “Radâ” 13.

¹³⁹ Buhârî, “Libâs”, 25; Müslim, “Libâs”, 6.

¹⁴⁰ Buhârî, “Meğâzi”, 12; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 58.

¹⁴¹ Buhârî, “Nikâh”, 64.

¹⁴² Buhârî, “İdeyn”, 3; Müslim, “İdeyn”, 16, 17.

hanımı Hz. Aişe'ye, gelini damadın evine götürürken hanımların def çalıp şarkı söylemelerinin insanları mutlu kılacağını ifade edip bu şekilde bir eğlenceyi de iyi karşılamıştır.¹⁴³

Dünya ile ahiret işleri arasında bir dengenin oluşumunu önemseyen Allah Resûlü, dinî yaşamda kimi farklı hallerde olmayı makul karşılamış ve her zaman aynı hal üzerinde olmanın da zor olduğunu beyan etmiştir. Örneğin, Hanzale b. Rebi'in Allah Resûlü'ne: "Biz senin yanında iken bize cennet ve cehennemden bahsettiğinde sanki onları görüyor gibiyiz. Fakat senden ayrılıp ailemize ve işimize karıştığımızda bu halden uzaklaşıyor, çoğunu unutuyoruz. Hanzale münafık mı oldu?" demesi üzerine Hz. Peygamber: "Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, sürekli yanımdaki hal üzerinde olursanız yollarınızda ve yataklarınızda melekler sizinle tokalaşırlardı. Ancak ya Hanzale! Bazen böyle bazen de böyle olur. (insan hep aynı hal üzerine olamaz)" diyerek bunu üç defa tekrar etmiştir."¹⁴⁴

Zararlı durumlar dışında gençler için yasaklayıcı veya engelleyici değil özgürlükçü bir ortam sunan Hz. Peygamber, eşi Hz. Aişe ile zaman zaman koşu yarışı yapmış,¹⁴⁵ Kureys'in en güçlü pehlivanı olan Rükâne b. Abdiyezîd ile bizzat güreşmiştir.¹⁴⁶ O, gençlerin güreş ve okçuluk müsabakalarını izlemiş,¹⁴⁷ onlara binicilik ve yüzme gibi spor dallarını tavsiye etmiştir.¹⁴⁸ Uygunsuz durumlar haricinde gençlere yasaklayıcı bir tutumdan ziyade özgürlükçü bir ortam sunmak, onların arzu ve ihtiyaçlarından olup yetişkinlerle daha kuvvetli bağların kurulmasına da vesile olacaktır.

Gençlerin yaşadığı sosyal problemlerden biri de erken yaşlarda iş hayatı ile tanışmış olmaları ve kendi gelişmişlik düzeylerine uygun olmayan işlerde çalışmak zorunda kalmalarıdır. İyi bir eğitim almaları, sağlıklı beslenmeleri, iyi dinlenmeleri, ebeveynleriyle birlikte kaliteli zaman geçirmeleri ve oyun oynayarak akranlarıyla olmaları gerektiği zamanlarda gençlerin; eğitimci vasfı zayıf olan, meslek hayatında şiddete/baskılara başvurabilen ve sigara gibi bazı zararlı alışkanlık sahibi ustaların denetiminde gelişmelerini tamamlamaları, onlar için çeşitli ruhsal veya sosyal problemlerin kaynağı olabilmektedir.

Gençlerin bu zaman dilimlerinde çocukluklarını yaşamaları veya eğitim öğretime odaklanmaları icap ederken olumsuz koşullarda çalışmaları, çocuk istismarını gündeme getirmiş ve pek çok gencin erken yaşlarda bazı zararlı alışkanlıklarla tanışmasına da neden olmuştur.

Gençlere güçleri oranında çeşitli sorumluluklar verip kendilerine güvendiğini hissettiren Hz. Peygamber, sosyal yaşama katılmalarına imkân sunmakla birlikte gençleri tehlikeli ve zararlı durumlara karşı korumuştur. Örneğin Hz. Peygamber, Bedir ve Uhud savaşlarına giderken yolda

¹⁴³ Buhârî, "Nikâh", 64.

¹⁴⁴ Müslim, "Tevbe", 12; İbn Mâce, "Zühd", 28.

¹⁴⁵ Ebû Dâvûd, "Cihâd", 67; İbn Mâce, "Nikâh", 50.

¹⁴⁶ Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *Kitâbu't-Tarihî'l-Kebîr*, (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 3: 337-338.

¹⁴⁷ Buhârî, "Cihâd", 78, "Ehâdisu'l-Enbiyâ", 12.

¹⁴⁸ Ebû Dâvûd, "Cihâd", 66.

ordusunu gözden geçirmiş ve yaşı küçük olan sahâbilerini Medine'ye geri göndermiştir. Örneğin on iki on üç yaşlarında olan Abdullah b. Ömer, Bedir ve Uhud Savaşlarına katılmak istemiş yaşı küçük gerekçesiyle Hz. Peygamber kendisini geri çevirmiştir.¹⁴⁹ Hendek Savaşı esnasında ise bazı gençlerin hendek kazma işine dâhil olmalarına müsaade etmiş ancak savaş başlayınca onları ailelerinin yanına göndermiştir.¹⁵⁰ Hâlbuki bu savaşlarda kuşatmacıların sayısı Müslüman askerlerin sayısından çok daha fazla idi ve askere ciddi ihtiyaç duyuluyordu.¹⁵¹

Hz. Peygamber, gençlerin akranlarıyla zaman geçirmelerinden hoşnut olmuş, kimi zaman bizzat oyunlarına katılarak onlarla birlikte eğlenmiş, kimi zaman da oyunlarını izleyerek heyecanlarına ortak olmuştur. Örneğin Allah Resûlü, ok yarışı yapan Benî Eslem'den bir grupla karşılaştığında kendilerine: "Atın, Ey İsmailoğulları! Zira atalarınız da atıcı idiler. Atın; ben falan kabileyi tutuyorum." diyerek heyecanla müsabakayı izlemiştir.¹⁵² Okçuluk, at ve deve yarışı gibi oyunlara ödül koymayı uygun görmüş¹⁵³ ve oyun aracılığıyla gençlere eğlenmeyi tavsiye etmiştir.¹⁵⁴ Bir bedevi ile deve yarışına giren Hz. Peygamber, müsabakayı kaybedince Müslümanlar duruma üzülmüş, bunun üzerine Allah Resûlü şunları söylemiştir: "Dünyada her yükselişe bir alçalış vermek Allah üzerine bir haktır."¹⁵⁵ Böylece kazanma ve kaybetmenin oyunun tabiatı gereği olduğunu hatırlatmış ve kaybetmeyi de soğukkanlı bir şekilde kabullenmek gerektiğini hatırlatmıştır.

Her toplumda anne babasını kaybeden, ebeveynlerinden yeterli düzeyde ilgi göremeyen veya yaşadığı toplumdan destek alamayan önemli oranda bir genç nüfus vardır. Kimsesiz olarak adlandırılan bu gençler, beslenme ve barınma gibi temel ihtiyaçlardan; sevgi, şefkat, eğitim ve öğretim gibi maddi manevi değerlerden mahrum olarak büyümektedirler. Kendilerini derin boşluklarda hisseden bu gençler, ruhsal veya sosyal pek çok problem yaşadıkları gibi hırsızlık, gasp, madde bağımlılığı veya ticareti gibi suçlardan korunamadıklarından toplumsal hayat için de ciddi sorun oluşturmaktadırlar.

Kimsesiz gençlere farklı bir değer veren Allah Resûlü, velisi olmayan bekârların devletin güvencesinde olduğunu buyurmuş¹⁵⁶ ve kimsesizlerle yakından ilgilenerek onların temel ihtiyaçlarını karşılamıştır. Örneğin kendisinin yetime bakan kimse ile cennete yan yana olacağını ifade eden¹⁵⁷ Hz. Peygamber, yetim ve sahipsiz gençlerin barınma, beslenme ve eğitimleri için

¹⁴⁹ Mehmet Yaşar Kandemir, "Abdullah b. Ömer b. Hattâb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1988), 1: 126.

¹⁵⁰ Vâkidî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer, *Kitâbu'l-meğâzî*, thk. Marsden Johannes (Kahire: Alemlü'l-Kutub, 1984), 2: 453.

¹⁵¹ Adem Apak, "Hz. Peygamber'in (sav) Çocuklarla İlişkileri Üzerine Tespit ve Değerlendirmeler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/1 (2010): 48.

¹⁵² Buhârî, "Cihâd", 78, "Ehâdisu'l-Enbiyâ", 12.

¹⁵³ Tirmizî, "Cihâd", 22; Ebu Dâvûd, "Cihâd", 66.

¹⁵⁴ Müslim, "İmârat", 168.

¹⁵⁵ Buhârî, "Cihâd", 59, "Rikâk", 38.

¹⁵⁶ Tirmizî, "Nikâh", 15; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 19; İbn Mâce, "Nikâh", 14.

¹⁵⁷ Buhârî, "Talâk", 25.

Mescid-i Nebî'nin bitişiğine bir mekân tahsis etmiş ve burada kalan yoksul, bekâr ve yakını olmayan sahâbileriyle yakından ilgilenmiştir. Karınlarını doyurmak için onları sahâbileri arasında taksim eder, geride kalanları ise bizzat evine misafir görürdü.¹⁵⁸ O, kendisine getirilen sadakaları Suffe ehline gönderir, bazı hediyeleri de onlarla paylaşırdı.¹⁵⁹ İhtiyaçları Hz. Peygamber ve zengin sahâbiler tarafından karşılandığı için Ashâbü's-Suffe'ya "adyâfü'l-İslâm" (müslümanların misafirleri) adı verilmiştir.¹⁶⁰ Küçük yaşlardan itibaren ailesinden uzak kalan ve İslam'dan önce yol kesen bir eşkıya olarak bilinen Ebû Zer el-Gıfârî'nin Hz. Peygamber ile tanışması neticesinde tamamen değişmesi, zühdü ve takvası ile örnek bir müslüman olması¹⁶¹ bu ilginin bir sonucudur. Allah Resûlü'nün yetim ve kimsesiz gençlere sahip çıkması ve bu meyanda toplumsal bir bilinç oluşturması, gençleri kötü davranış ve alışkanlıklardan korumuş ve onların toplumla kaynaşmalarına da ciddi katkı sağlamıştır.

Sonuç

Gençler; aile, okul ve çevre ortamlarından oluşan bir yaşam imkânına sahiptirler. Sosyal koşullar olarak da adlandırılan bu yaşantılar esnasında gençler, aile yapısından, eğitim sisteminden, okul ortamından ve çevreden kaynaklı pek çok sosyal problem yaşayabilmektedirler.

Anne baba arasında sevgi, inanç ve diyalog yetersizliği, aile bireyleri arası iletişim problemleri, gençliğin ruhsal hallerinin ihmali, ilişkilerde tutarlı davranış sergileyememe, değerlerin kazandırılmasında yanlış uygulamaların yoğunluğu ve cinsiyet ayrımcılığı gibi sorunlar, aile ortamından kaynaklı gençlerin yaşadıkları bazı sosyal problemlerdir. Ergenlik dönemi problemleri ile birlikte pek çok ailevi sorunla da yüzleşen gençler, sorunlarını çözmede aile desteğinden mahrum kalmakta ve kendilerini yalnız hissederek çeşitli ruhsal buhranlar yaşayabilmektedir. Gençler için en önemli sosyal destek kaynağı olan aile ortamındaki sevgi, dayanışma ve iletişimin zayıflığı veya yanlışlığı, yaşanan pek çok sosyal problemin başat nedeni olabilmektedir.

Sevgi ve güvenini kazanıp eşine tam bir içtenlikle inanan Hz. Hatice ile onun destek ve fedakârlıklarını asla unutmayıp eşini sürekli hürmet ve minnet ile yâd eden Hz. Peygamber'in oluşturdukları aile ortamında; aile bireyelerine yakın ilgi gösterilmiş, ilişkilerde merhamet esas alınmış, adil davranılarak istedik davranışları kazandırmada ısrarcı olunmuştur. Aile müessesesine ciddi önem veren Allah Resûlü gençlerin sevgi ve ilgi ile ebeveynler etrafında kenetlenmesine gayret göstermiştir.

¹⁵⁸ Buhârî, "Mevâkîtu's-Salât", 41.

¹⁵⁹ Buhârî, "Rikâk", 17.

¹⁶⁰ Mustafa Baktır, "Suffe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2009), 37: 469-470.

¹⁶¹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 2: 46-78.

Herkese aynı kodları aşlamayı hedefleyen, her fitratı aynı kalıba dökerek tek bir şekil icat etmeyi arzulayan ve sabit kazanımlar üzerinden bütün bireyleri aynı yöne sevk eden bir eğitim anlayışı, farklı sosyokültürel yapılara sahip olan yabancı müfredat programlarını kendi eğitim sistemine dayatmak ve bilgi ile inanç arasındaki münasebetleri kopararak bireyin manevi yönünü ihmal eden pozitivist eğitim anlayışının benimsenmesi gibi durumlar, eğitim sisteminden kaynaklı gençlerin yaşadığı bazı sosyal problemlerdir. Ferdi farklılıkların geliştirilmesi esasına dayanmayan bir eğitim müfredatı tercih etmek, fitrata aykırı olduğundan gençlerin anlam arayışına olumsuz yansımış ve kendileri için farklı bir problem girdabı olmuştur. Kendi inanç ve kültürel değerlerinden kopuk bir eğitim sistemine mecbur bırakılmak, özüne yabancı bireylerin oluşumunu tetiklemiştir. Eğitimde bireyin manevi yönlerinin ihmali, gençlerde otorite boşluğu oluşturmuş; içki, kumar ve uyuşturucuya sığınma meşru kabul edilerek merhamet, sabır ve tevekkül gibi değerler zedelenmiştir. Bu durum gençlerde davranışsal dengeyi bozmuştur.

Yaratılıştaki temiz fitratı koruyup ferdi farklılıkları esas alan ve mevcut içsel kabiliyetleri işleyerek özdeki üstün yeteneği keşfetmeyi hedefleyen nebevî eğitim anlayışı, maddeye hak ettiği değeri vermekle birlikte manevi eğitimi esas almıştır. Yerel imkânlardan istifade etmeyi önemseyen Hz. Peygamber, benlikte var olan temiz fitrata yönlendirerek bireylere kabiliyetleri ölçüsünde gelişme imkânı sunmuştur.

Uzmanlık alan bilgisi ve pedagoji formasyon noksanlığı yaşayan öğretmenlerin varlığı, teneffüs aralıklarının kısa olması dolayısıyla dinlenme ve eğlenmeye mahal bırakmadan gün boyu yoğun bilgi aktarımının esas alınması ve okullarda sanat atölyeleri, bilim laboratuvarları veya spor salonlarının eksikliği şeklindeki fiziki şartların yetersizliği gibi olumsuzluklar, okul ortamlarından kaynaklı gençlerin yaşadığı bir takım sosyal problemlerdir.

Bir öğretilerde bulunması gereken üstün niteliklere sahip olan ve inananları için de örnek bir muallim olan Hz. Peygamber, eğitim ve öğretilerde sevdirep nefret ettirmeme prensibini tercih etmiş, eğitim kadrosunu ehliyet, emanet ve liyakat sahibi, toplumun gözde bireyleri arasından seçmiştir. Eğitim ve öğretileri, sabit saatlere has kılmak yerine, usandırmadan farklı zaman dilimlerini kollayan Allah Resûlü, ilahi emir gereği gündüzün çalışmak, gecenin de dinlenip uyumak için yaratıldığını hatırlatarak hayatı ölçülü bir şekilde tanzim etmeyi yeğlemiştir.

Gençlerin her türlü isteklerinin yerine getirilmesi ve olgunlaştıracak düzeyde kendilerine herhangi bir görev ve sorumluluğun verilmemesi, kimsesiz gençlerin sahipsiz büyümesi ve gelişim düzeyine uygun olmayan iş hayatı ile tanışılması gibi durumlar, gençler için çevrenin ürettiği bazı sosyal problemlerdir.

Gençleri sosyal hayatın dışında tutmayan, yeteneklerine göre kendilerine çeşitli görev ve sorumluluklar veren Allah Resûlü, inananlarına katı bir dini yaşam sunmamış, gençlerin nefsâni ve dünyevi ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak uygun haliyle eğlenmelerine de müsaade etmiştir. O,

kimsesiz gençlerle yakından ilgilenmiş onların barınma, beslenme, eğitim ve öğretim gibi temel ihtiyaçlarının da karşılanmasını sağlamıştır.

Hissiyatlarını okşayarak gençlere sevgi gösterisinde bulunan ve getirdiği kurallara öncelikle kendisi uyararak ilkeli davranış sergileyen Allah Resûlü, gençlere dönük iletişim kapılarını onların anlayacağı şekilde sürekli açık tutmuş ve söylem ile eylem birlikteliğini yakalayarak gençler için ideal bir örnek olmuştur. O, gençleri utandırmaktan özellikle sakınmış, şahıstan ziyade olaya odaklanmış ve öfke patlamamaları yaşamadan sabır ve sükûnet ile sorunları çözüme yolunu tercih etmiştir. Nebevî eğitim sisteminde tamamıyla Peygamber'e benzeyen bireyler yetiştirme hedeflenmemiş, insanı yaratılıştaki temiz öze yönlendirip kişisel özel becerilerin geliştirilmesi hedeflenmiştir. "Sağlam bir irade terbiyesi ile inananlarına kişilik kazandırmak" Allah Resûlü'nün eğitim anlayışının en özlü ifadesi olsa gerek.

Sosyal veya ruhsal sorunların minimize edildiği huzurlu aile, okul ve sosyal çevre ortamları ile dinî ve kültürel değerlerinden referans alan, çağdaş ihtiyaçlara cevap verebilen, ilgi ve yetenekler doğrultusunda bireye güçlü bir kişilik ile irade kazandırmayı hedefleyen bir eğitim programı, gençler için gelişim, değişim ve dönüşümde en büyük yardımcıları olacaktır.

Sonuç olarak zihinsel gelişimi esas alan ve toplumsal ihtiyaca cevap veren yerel eğitim programları tercih edilmeli, ehliyet ve liyakat sahibi öğretmenlerin yetiştirilmesine ciddi önem verilmelidir. Küçük yaşlardan itibaren özlerdeki ilgi ve yetenekler keşfedilmeli, doğru yönlendirmelerle fitratta yer alan yetenekler desteklenip geliştirilmelidir. İlkokuldan üniversiteye kadar insani, dinî ve kültürel temel doktrinler eşliğinde tüm eğitim kurumları uygun müfredatlarla; bilim, matematik, sosyal, dil, din, spor ve sanat okulları şeklinde inşa edilmelidir. Değişebilen veya yeni keşfedilen yeteneklerin gelişimi için de bu okullar geçişkenlik özelliklerine sahip olmalılar.

Kaynakça

- Abdürrrezzâk b. Hemmâm, Ebû Bekr es-San'ânî, *el-Musannef*, thk. Habîbu'r-Rahmân el-A'zamî. Beyrut: el-Mektebetu'l-İslâmî, 1983.
- Acuner, Hacı Yusuf. *14-18 Yaş Arası Gençlerde Ahlaki Yargı ve Ahlak Eğitimi*. Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2004.
- Ahmed b. Hanbel. *Müsned*. y.y.: Mektebetu'l-İslâmî, ts.
- Apak, Adem. "Hz. Peygamber'in (sav) Çocuklarla İlişkileri Üzerine Tespit ve Değerlendirmeler". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/1 (2010): 43-67.
- Baktır, Mustafa. "Suffe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37: 469-470. Ankara: TDV Yayınları, 2009.
- Bardakçı, Mehmet Necmettin. "Mevlânâ Perspektifinden Gençlik Problemleri ve Çözüm Yolları". *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 6/14 (2005): 267-283.
- Başkurt, İrfan. "Gençlik, Madde Bağımlılığı ve Korunma Yolları (Psiko-Sosyal Bir Yaklaşım)". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (2003): 73-114.
- Bayyığit, Mehmet. *Gençlik ve Din*. Konya: Yediveren Kitap Yayınları, 2011.
- Bolay, Süleyman Hayri. "Eğitimden Doğan Gençlik Problemleri". *Gençliğin Ruhî ve Manevî Problemleri Toplantıları Bildirileri* (İstanbul: İSAV Yayınları, ts.), 4-18.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail. *Kitâbu't-Tarihî'l-Kebîr*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*. Thrc. İzzeddin Dâlî, İ'mâd Tayyâr, Yasir Hasan. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle Nâşirûn, 2015.
- Cebeci, Suat. *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dinî İletişim*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2011.
- Coşkun, Selçuk. *Sünnet ve Gelenek*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları, 2010.
- Covey, Stephen R. *Etkili İnsanların 7 Alışkanlığı*. Trc. Osman Deniztekin-Filiz Nayır Deniztekin. İstanbul: Varlık Yayınları, 2012.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân. *Sünenu Dârimî*. Thrc. İ'mâd Tayyâr, İzzeddin Dâlî. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle Nâşirûn, 2017.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as el-Ezdî. *Sünenu Ebî Dâvûd*. Thrc. Yasir Hasan, İzzeddin Dâlî, İ'mâd Tayyâr. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle Nâşirûn, 2015.
- Erich Fromm. *Sağlıklı Toplum*. Trc. Yurdanur Salman. İstanbul: Payel Yayınları, 1990.
- Fazlurrahman. *Islam and Modernity: Transformatian of an Intellectual Tradition*. Chicago: University of Chicago Press, 1982.
- Günay, İlhamî. "Kur'ân-ı Kerîm'de Gençlerin Duygu Gelişimi ve Eğitimi". *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 10/2 (Winter, 2015): 435-460.
- Hamîdullah, Muhammed. *İslam Peygamberi*. Trc. Mehmet Yazgan. İstanbul: Beyan Yayınları, 2011.
- Hammâd, Nafiz Hüseyin. *Ebhâsu seniyye fi's-sünneti nebeviyye*. Beyrut: Dâru'l-Muktebas, 2018.
- Heysemî, Nureddin Ali b. Ebî Bekr. *Mu'cemü'z-zevâid ve menbeu'l-fevâid*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabiyye, ts.
- Hökelekli, Hayati. "Gençlik ve Din", *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002.

- İbn Abdülber, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah en-Nemerî. *el-İsti'âb fi ma'rifeti'l-ashâb*. Thk. Adil Mürşid. Ammân: Dâru'l-A'lâm, 2002.
- İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezerî. *Üsdü'l-Gâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*. thk. Ali Muhammed Muavved v.dğr. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- İbn Habîb, Ebû Cafer Muhammed. *Kitâbu'l-muhabber*. Thk. İlze Lichtenstadter. Beyrut: Dâru'l-Afâki'l-Cedide, 2009.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn. *el-İsâbe fi temyizi's-sahâbe*. Thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd v.dğr. Beyrut: Dâru'l-Kutbi'l-İlmiyye, 1995.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişâm. *es-Sîretu'n-nebeviyye*. Thk. Mustafa Sakâ v.dğr, Kahire: yy., ts.
- İbn Kayyîm el-Cevziyye, Şemseddin Ebû Abdullah. *Zâdu'l-meâd fi hedyi hayri'l-ibâd*. Tkh. Şuayb el-Arnâvut-Abdulkadir el-Arnâvût. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1994.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd. *Sünenu İbn Mâce*. Thrc., İ'mâd Tayyâr, Yasir Hasan, İzeddin Dâlî. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle Nâşirûn, 2015.
- İbn Sa'd*, Muhammed b. Sa'd b. Menî ez-Zührî. *Kitâbü't-tabakâti'l-kebîr*. Thk. Ali Muhammed Ömer. Kahire: Mektebetu'l-Hancî, 2001.
- İbn Seyyidünnâs, Ebû'l-Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed. *Uyûnü'l-eser fi funûni'l-meğâzî ve's-şemâ'il ve's-siyer*. Thk. Muhammed Hatrâvî-Muhyiddîn Mestu. Medine-Dimaşk: Dâru't-Turâs-Dâru İbn Kesîr, ts.
- Kandemir, Mehmet Yaşar. "Muâz b. Cebel". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30: 338-339. Ankara: TDV Yayınları, 2005.
- Kandemir, Mehmet Yaşar. "Abdullah b. Ömer b. Hattâb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1: 126-128. Ankara: TDV Yayınları, 1988.
- Kara, Seyfullah. *Hz. Peygamber (s.a.v) Döneminde Gençlik*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1996.
- Karaşahin, Hakkı. "Gençlik ve Din", *Din Sosyolojisi El Kitabı*. Ed. Niyazi Akyüz-İhsan Çapcıoğlu. Ankara: yy., 2012.
- Martı, Huriye. "İdeal Bir Eş Olarak Hazreti Muhammed". *Küreselleşen Dünyada Aile 2009 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Bildirileri (Ankara, 2009)*, Ankara: *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, 2010.
- Milli Eğitim Bakanlığı. "Mevzuat". Erişim: 27 Aralık 2018. <http://www.mevzuat.gov.tr>.
- Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. Haccâc. *Sahîhu Müslim*. Thrc. Yasir Hasan, İzeddin Dâlî, İ'mâd Tayyâr. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle Nâşirûn, 2015.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Suayb. *Sünenu'n-Nesâî*. Thrc. İ'mâd Tayyâr, Yasir Hasan, İzeddin Dâlî. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle Nâşirûn, 2015.
- Özdemir, Şuayip - Kavak, Rahime. "Kur'an ve Hadislerde Gençlik Dönemi Özellikleri,". *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish* 9/2 (Winter 2014): 1215-1226.
- Rağîb el-İsfahanî. *Müfredâtu elfâzu'l-Kur'an*. Thk. Saffân Adnân Dâvûdî. Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 2014.
- Sarıçam, İbrahim. *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005.
- Tekin, Mustafa. "Özgürlük ve Dindarlık İkileminde Gençlik ve Güncel Sorunlar". *Gençliğin Gelişimi ve Problemleri Karşısında Din Görevlileri (7. Uluslararası Din Görevlileri Sempozyumu Bildirileri)* (Sakarya, 2016). Ed. Abdullah İnce. 365-376. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa. *Sünenü't-Tirmizî*. Thrc. İzeddin Dâli, İ'mâd Tayyâr, Yasir Hasan. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle Nâşirûn, 2015.

Vâkidî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer. *Kitâbu'l-meğâzî*. Thk. Marsden Johannes. Kahire: Alemu'l-Kutub, 1984.

Yörükoğlu, Atalay. *Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar*. İstanbul: Özgür Yayınları, 2012.

Zehebî, Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. Thk. Muhammed Nuaym v.dğr. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1982.